Milan Marjanović

MI BUDALE

19874

MODERNI HRVATSKI PISCI
KOLO III 1938 KNJIGA 5

MILAN MARJANOVIĆ

MI BUDALE

Jubilarno izdanje
1879—1938

Binozino „Kolo Modernih Pisaca" izlazi svakog drugog mjeseca. Kolo od 6 knjiga sastoji se od 4 knjige „Hrvatski Moderni Pisci" i 2 knjige „Moderni Pisci". Kolo od 6 knjiga stoji 180 dinara. Pretplatnici mogu plaćati ili mjesečno po dinara 15.— ili kad prime knjigu dinara 30.—.
Knjige izvan pretplate imaju drugu cijenu.

MILAN MARJANOVIĆ

MI BUDALE

Zapisi u stihovima
1915—1938

VLASNIK I IZDAVAČ: „BINOZA" NAKLADNI ZAVOD Z. S. O. J.
Telefon 96-51 - Zagreb VI - Dalmatinska 10 -
Račun Poštanske štedionice br. 37.389 i 38.288

Tisak Štamparije „Planeta" (Sr. Il. Obradovića), Beograd, Dobračina 55

FRAGMENTI AUTOBIOGRAFIJE

Sretne prilike i radosni događaji retko nadahnjuju ljude na umetničko stvaranje. Sretne prilike uljuljavaju nas u spokojstvo tela i duha, a zadovoljstvo prelazi lako i brzo u opasnu letargiju. Mi smo deca nevolje, ptice oluje. Moja svest i energija su najjače u časovima najvećih nedaća i nesreća. Idem kroz šibe u ekstazi zanesenjaka i svetaca; kadikad padam čak i u obest uživanja u mukama. Nije to poza sujetna mučeništva. Ne trpim poze, pa ni ovakove poze, ni kod drugih ni kod sebe. Ne laska mi mučeništvo, ali me golicaju muke, kao ubodi ostruga i udarci biča... Biće da je to od kakove atavističke navike, od konjske navike...

U životu sam imao mnogo više nevolja, kušnja, kriza pa čak i katastrofa, nego što je to znao itko od mojih znanaca, pa i najintimnijih. Prijatelji su govorili: „On je neosetljiv, on je lakomislen, on je poput mačka koji se ne ubija sve dok ne pane na gubicu." Da su znali koliko sam osetljiv, koliko je moja koža tanka i kako je moja mislenost budna! Pogađali su samo jedno: nisam trom i ukočen poput krmka, gibak sam poput mačke i pruživ kao kaučuk.

Kad sam bio dete, a stanovali smo u jednom primorskom mestancu čije su sve ulice bile same stepenice, letio sam niza stube poput lopte, jedva dodiravajući tlo — i nisam slomio vrata. Imao sam osećaj da umem letiti. O tome sam i sanjao svake noći: da me i bez krila diže i nosi prosti napon volje. To mi je davalo sigurnost. Tako je uglavnom ostalo i u kasnijem životu. U školi me je učitelj bio nazvao „pajazzo". Ostao sam ekvilibrista.

Kad je najgore i najteže: valja napudrati lice, nasmijat se i igrati lakomislenog — pa dolazi potrebna snaga i vraća se ravnoteža. Viju te, ali te ne lome. Nema većeg užitka nego igrati na visini preko užeta, ili ravnati barkom po olujnome moru. Igrati u nesreći, igrati se sa nesrećom, igrati nad nesrećom...

I poezija je takova igra. Ona je ventil na kazanu života, koji čini da se kazan ne rasprsne od unutrašnjega tlaka. Krize u životu nisu

drugo nego zaplitanje konaca u čvorove, zapinjanja kotača u mašini. Treba rasplesti, treba opet dovesti u kolosek, treba uljem namaziti — pa ide. Uzbuđenje zahvata svakoga, mene češće i više od drugih. Ali ono mojeg duha ne razara, jer ne ide u nutrinu da onde ruje i truje, već se iscrpljuje izbacujuć se u spoljašnost, u obliku kakove praktičke akcije ili kakove idejne ili literarne kreacije.

Miriti sebe i druge ne znači gušiti, već oslobađati od napetosti. Krotiti vlastiti ili tuđi bes znači blažiti skretanjem misli od zlih na dobre, od neugodnih na ugodne. Tako se besnilo pretvara u igru, ružna zbilja sublimira u sanju. Iz srži stvarnosti se izažima iskustvo, ideja, nova snaga tako, da se u najcrnijim časovima zanesemo najsmionijim i najsvetlijim mislima i onda se nađe ritam nesreće te u njegovom tempu propeva, makar i tužno — ali ne o nesreći, nego o sreći... To je tajna kroćenja talasa morskih levanjem ulja. To je geneza i smisao, kreativnost i lepota, moral i utilitet poezije.

Govorilo se je o „latentnoj", pa čak i o „statičkoj poeziji". Tih nema. Poduprt predmet neće pasti, on je u svojoj stabilizovanosti trom i mrtav. Kaže se da ima „tendenciju pasti". Toga mi ne znamo. Vidimo samo da pada kad uklonimo prepreku. Ima stanja duše koja mogu da se pretvore u strujanja. Ali to još nije poezija. Težina predmeta je u pritisku na potporanj. Duševna kriza je takovo tištanje u duši. Ali kako gibanje predmeta počinje tek padanjem i poezija počinje strujanjem, kojim se ispražnjavaju i olakšavaju napetosti. Energije su istom onda energije kada su u delatnosti, kad su kinetičke, kad su vidne. Stavljati u gibanje energije duše da ne zapne cirkulacija, to je duševni život. A u tome je i značaj poezije. Ona ne mora biti uvek izrečena vidljivim pismom i glasnom reči, ali mora biti svakako izrečena, makar samo u duhu. Život počinje i svršava disanjem i cirkulacijom krvi. Duševni žiovt počinje i svršava sa oduhovljavanjem stvari i sa cirkulacijom misaonih i osećajnih reakcija. Pamet može da namešta poluge, kotače i vodove poput nekog inžinira, ali duša struji. Što je pamet spretnija i strujanje je lakše, što je struja življa i pamet je bistrija. Ali život, život tela i duha, je strujanje. Što je ono intenzivnie, veće je i svetlo a jača je toplina koju stvara.

Tako se rodiše i ovi zapisi u stihovima, a rodiše se za to jer se rodiše kao olakšanje velikih napetosti.

Novinariti sam počeo u sedmoj, a raspevao sam se tek u trideset-sedmoj godini života. „Sve obrnuto!"

Bilo je to godine 1885. Znao sam već nešto čitati i pisati. Moj otac je bio općinski tajnik u malom starom mestu Veprinac, u Istri, na

vrhu šiljastoga brega iznad Opatije, koja se je baš tada počela izgrađivati u otmeno svetsko kupalište. Veprinac je imao svega osam kućnih brojeva unutar starih zidina i tri izvan njih. Građanstvo su činili: župnik, učitelj, općinski tajnik, crkvenjak (ujedno gostioničar), jedan pekar i par „žitelja". K nama gore, dolazili su otmeni gosti iz Opatije: neki ruski miljunar iz Baku, rumunjski kralj Karol, car Vlim sa pola tuceta dece, poređane po veličini tako da smo ih zvali „svirale orgulja", a prenoćivao bi kod nas i austrijski prestolonaslednik Rudolf, kad bi se vraćao sa lova po šumama Učke. Dolazila je i srpska kraljica Natalija sa malim Aleksandrom. Za njih mi deca nismo nikako hteli verovati da su to pravi kraljevi, jer su govorili jezikom koji smo razumeli: „Kaki kralj, kad govori hrvatski!" Dolazio sam, dakle, veoma rano u dodir sa velikim svetom, pa sam brzo došao u dodir i sa velikom politikom. Učitelj, župnik i otac (veliki rusofil), politizirali su dan i noć. One godine ih je interesovao srpsko-bugarski rat, pa je zainteresovao i mene.

Jednoga dana uzeo sam od oca velik tabak artije, napisao sam na vrhu velikim slovima: „Novine", a na strani dodao: „Košta jedan solad", povukao sam pod tim crtu, pa dolje nanizao par „telegrama" o nabavkama topova i o kretanju vojski: ono što sam čuo od oca, koji je čitao trščanski list „Il soldo". Posle sam taj tabak davao čitati ocu, majci, župniku i učitelju i svaki je morao platiti jedan novčić za čitanje. Izašla su svega tri broja. A onda je došla Slivnica. Naši politikaši su se ljutili na kralja Milana. Bili su na strani Bugarske, jer su bili protiv Austrije i za Rusiju. Ja sam obustavio svoje prve novine i očajno plakao govoreći: „Neću više da se zovem Milan. Prekrstite me. Milan je učinio sramotu mome imenu".

U osnovnoj školi i u nižoj gimnaziji, na Reci, nisam se bavio knjigom, nego fizikom: mašinama, parobrodima, elektrikom. Najbolje sam se osećao u fizikalnom kabinetu, gde me je profesor po čitavo posle podne puštao da vršljam, radim i čistim aparate. Jedina lektira: „Robinson" i romani Jules Vernea, od kojih nije bilo ni jednoga kojega nisam pročitao. Pravio sam planove za sumarene, mašine za letenje i za putovanje na Mars. Latinska gramatika je bila potpuno išarana nacrtima i tim planovima. Istom u drugom polugodištu četvrte gimnazije sam pročitao par beletrističkih knjiga, a tek pod kraj te godine, pročitavši pesme Preradovića, složio sam, na ušću sušačke Delte, neke stihove: „Učki gori", „Ocu" i „Majci" i poslao majci za imendan.

O ferijama me zahvatila groznica čitanja. Knjige „Matice Hrvatske", Ćečajevi starih „Vijenaca", „Hrvatske Vile" i „Balkana", sa novelama

hrvatskoga realizma, pa Kumičić, Kovačić, najviše Gjalski — odbiše me od fizike. Ambijenat Gjalskijevih šljivara od jednom mi se pričini nečim veoma bliskim i domaćim. Majka je htela da me dade u učiteljište, da budem brže gotov. Otac je sanjao o velikim naukama. Učinjen je kompromis: da pođem u mašinsku školu u Pulu. Bio sam preslab i odbiše prijem. Pokušali su da me ture u pomorsku vojnu akademiju na Rijeci. Nije išlo. Nisam bio više ni u Verneovskom ni u pomorskom raspoloženju. Dobio sam kontinentalne nostalgije. Htelo mi se Hrvatske. Najposle me dali u višu gimnaziju u Karlovac.

Došao sam na stan dobrom Dušanu Lopašiću, piscu i novinaru. Šljivarsko-purgerski ambijent, novinarsko-spisateljski duh, ugodni Karlovac, češći polasci u Zagreb, sve to me je toliko zaokupilo, da odoh u — literate. U božićnom broju karlovačkog „Svjetla" je štampana moja prva radnja: ni pesma, ni novela već ravno — kritika Tresićevih „Novih Pjesama". I od onda dalje, bez prekida: kritike, članci, studije, crtice, novelice, dramice, drame, romani itd.

Godine 1895 bio sam već urednik i izdavač litografirane đačke revijice „Zajednica" i u Zagrebu — demonstrant protiv Madžara. Godine 1896, u proleću, bio sam prvi put mesec dana u tamnici i prvi put isteran iz škole i iz Karlovca. Madžari su slavili milenij svojega dolaska u Ugarsku, a mi đaci smo polupali prozore na železničkoj stanici i pokidali spomen-stabla koja su Madžari zasadili oko stanice.

Moj otac nije volio ni stihova ni romana. On je sa prezirom a često i sa ljutinom govorio o toj vrsti knjiga. Za njega su vredile samo korisnre knjige: putopisi, geografije, historija, fizika, opisi prirode itd. Zanosio se je samo „praktičkim znanjem". U praktičkom životu je doduše bio neobično vredan i radišan ali i savršeno nepraktičan. Majka je pak čitala romane i pesme na stotine i na hiljade i nije volela praktičnih knjiga. Ali u životu je baš ona i jedino ona bila sušta praktičnost, štedljivost, treznost i stvarnost.

Dedova nisam poznavao: umrli su još za detinjstva oca i majke. Baka po majci, omišanka, bila je puna priča o vilama i hajducima, o gusarima i pomorcima, Kačićevih „Razgovora" i slave „slovinskih junaka". Baka po ocu, mala, zdrava seljakinja, sa najvećim samozadovoljstvom je govorila o brizi za svoje vlastito „telesino" i za spasenje svoje mile „dušice", igrala u čitaonici u svojoj sedamdesetpetoj, a tužila se na gubitak prvih zubi u osamdesetoj godini. Od nje sam naučio priče o svecima i o sveticama božjim, o popovima i fratrima, o misama i zavetima. u kratko: praktičnu nauku o spasavanju duše.

Utisci mojega detinjstva su raznoliki i šaroliki. Otac, koji je bio više godina mornar, oplovio svet i zadržao se dve godine u Japanu i Kini, pričao je o dalekim narodima i krajevima, a kako je posle mora boravio u Zagrebu i na Sušaku, pričao je i o političkim borbama u Hrvatskoj. Naša familija se je mnogo selila po Istri, iz Kastva u Veprinac, pa u Pazin, pa u Kastav, kako bi koja općina dolazila u narodne ruke, pa je celo moje detinjstvo ispunjeno tim selenjima, narodnim borbama i uzbuđenjima. To me je progonilo i kasnije: na Reci gde smo mi đaci vodili velike bitke sa đacima talijanske i madžarske gimnazije, bitke sa ranjenima i zarobljenima, sa pregovorima i mirovnim ugovorima, ali i sa ljutim šibama koje smo dobivali u školi kao kaznu za ta herojstva.

U Karlovcu smo počeli sa socijalnim bitkama: između „gospode" gimnazijalaca i „fakina", šegrta i kalfa, da doskora pređemo na literarna društvanca, đačke listove i pokrete, a svršimo sa razbijanjem mađarskih stanica, na sudovima, sa tamnicama, sa izgonima i sa romantikom mučeništva. U Zagrebu smo nastavili sa đačkim pokretima širega obima, zahvatajući sve naše krajeve na jugu bivše Austro Ugarske, obilazeći o ferijama sva naša mesta i gradove, priređujući javne zabave i tajne sastanke, a noseći sa sobom školske svedodžbe sa drugim redovima. Kasnije smo iz Praga slali u narod nove ideje naučene od Masaryka i od drugih evropskih naprednih duhova, da onda u Zagrebu nastavimo preporađanje naroda omladinskim pokretima, listovima, manifestima, programima, izborim borbama, a završimo požarom narodnoga pokreta godine 1903, sa hiljadama utamničenih, množinom ranjenih i mrtvih, revolucijonarnim manifestima, galamom po čitavoj Evropi i Americi, slomom jednog starog madžaronskog režima, naveštanjem jednog novog političkog kursa i smenom generacija u vodstvu narodne politike. Kako je bilo u početku tako i dalje; ta borbenost nije prestala ni kasnije, za vreme hrvatsko-srpske koalicije, za aneksijone krize i veleizdajničkih procesa, za komesarijata, za balkanskih ratova, za svetskog rata, niti će prestati u buduće nikada, do veka...

U šesnaestoj godini bila je moja najmilija lektira: Goetheov „Faust", Byronov „Mamfred", Mickijevićev „Walenrod", Andersenov „Improvizator" i Krasinskijev „Pesnik i svet". Ta „svetobolna" romantika je i mene naterala da pišem „svetobolnu tragediju". To nije ništa neobično. Neobično je u toj stvari samo ovo: jasno mi je bilo da glavni junak mora biti silno nesretan, proklinjati svet i poginuti u buri i oluji. Napisao sam scenarij: visoka pećina povrh burnoga mora. Oluja. Gromovi. Junak na vrhu hridi deklamira strašne stihove pa —

skače u more. Tragedija je bila početa sa — završnim monologom poslednje scene. Trebalo je istumačiti taj svršetak. Napisao sam, redom unatraške, čitavi poslednji čin. Ali prava velika tragedija mora imati najmanje pet činova! Nisam uspeo da sastavim sadržinu preostala prva četiri čina i tako je tragedija izrađenog svršetka ostala nezapočeta. Kasnije, posle više godina, započeo sam jednu drugu tragediju, o Kosovu (koju godinu pre Vojnovićeve Majke Jugovića), od koje sam dovršio samo — prvi čin. Sve se u toku vremena uravnotežava.

Poeziju sam rado čitao i o njoj sam mnogo pisao, ali me je redovno više zanimala emotivna i misaona sadržina nego forma. Imao sam smisla i osećaja za poetičnost pa su i sve skice nedovršenih drama (najviše aktovke) zapravo bili više pesnički nego dramski sižei. Mnogi delovi mojih literarnih prikaza i kritika su reevokacija i parafraza poezije pesnika. Pišući kritike, studije, držeći predavanja, izbacujući u brzini novinske članke, osećao sam kako raspoređivanjem sadržine i oblikovanjem izražaja ravna skoro instiktivno i automatski mera i ravnoteža. To mi je i kod najpovršnijega pisanja davalo neki užitak umetničkoga stvaranja. A kad je godine 1898 i 1899 doplesao u Hrvatsku literarni „modernizam", poput ciganke išaran vrpcama i bojama svih mogućih i nemogućih „izama" onoga vremena, nastala je moda pisanja malih „crtica", neke ruke pesama u prozi. I ja sam napisao dvadesetak takovih simboličnih crtica. Štampane su god. 1903 u Dubrovniku, pod naslovom „Fragmenti", u zasebnoj knjizi, u samih 200 komada, kao rukopis. Ma da nisu bile u prometu, izazvale su dve veće interesantne kritike (M. Lisičar sa modernističkoga gledišta u „Obzoru" i dr. Ušeničnik u „Katoličkom Obzorniku", slovenskoj klerikalnoj reviji). Ova knjiga je bila prvo primicanje poeziji. Ni stihovi Učki, mami i tati, ni monolozi poslednje scene poslednjeg čina svetobolne tragedije, ni tri hiljade pet stotina deseteraca i osmeraca jednog nedovršenog eposa, pa ni one tri „slike u stihovima", koje su kao primer neke „realističke poezije" pod naslovom „Iz devete dijetenklase" štampane u Podgornikovom „Slovanskom Svetu" negde godine 1897, sve to se ne može ni u kome smislu da uzme ni pod pravo stihotvorstvo, a kamo li pod poeziju.

Posle „Fragmenata" su došle godine proze: postepeno sam napuštao čak i literarnu kritiku, prelazeći na literarnu teoriju i historiju, pa na kulturnu, socijanu i političku publicistiku. To je bilo vreme naprednjačkih kulturnih i političkih pokreta i borbi. Preča je bila stilizacija rezolucija, proglasa, programa i zahteva, preče pisanje političko-socijalnih i ideološko-kulturnih analiza i sinteza, osnivanje i pokapanje

listova, predavanja i putešestvija, agitacija i organizacija, velike osnove i velika razočarenja. Stil, ranije nabujao, nekontroliran i neizbrušen ali ipak pun, živopisan i temperamentan postao je novinarski, uniforman, suh. Godine 1909, bio sam ispremoren pa sam ček pokušao da napustim i samu novinariju te zamenim nekom drugom preduzimljivosti. U vezi sa više prijatelja i nekim bankarima boravio sam pet meseci na Korčuli, koju smo bili otkrili kao turističku mogućnost prvoga reda. Pripremao sam onde što je trebalo za otvoriti taj divni korčulanski kanal turizmu. Taj lepi san bio je ipak prerano sanjan i obećavani kapitali su izostali. Postepeno sam se i opet, preko Splita i redakcije „Slobode", uvalilo u novinarstvo i u politiku.

Korčulanski intermezzo je ipak nešto razotkrio i nešto trgnuo u meni: razotkrio je da sam postao nalik na sud kada se rasuši, pa ne može da drži ni kapi vode, a trguno u meni živu želju za živom vodom. Proživeo sam onih nekoliko meseci u divnom kraju kao u začaranom krugu i upoznao svaki kamen, govor svake trave i šapat svakog vala. U meni bi često zaječao zvuk lepe a još daleke i kao tuđe pesme. Ali nisam bio kadar da taj zvuk uhvatim, da ga zadržim, da ga reprodukujem.

Od onda sam počeo žaliti što je tako i gledati kako bi da suha grana ožive i da se vrate oni srhovi koji su me golicali prije desetak godina

Malo pomalo i novi sokovi su opet stali da se penju iz korenja u grane.

Omladina, koja je došla posle moje naprednjačke generacije, bila je drugačija od nas. Držala je da je svet počeo tačno one godine u kojoj je ona počela da piše. Nije imala posve krivo.

U istinu je počimao jedan novi svet, kojega smo mi stariji bili samo tražioci i kojemu smo postali kumovi, ali koji mi sami nismo u sebi od iskona nosili. Ta je omladina, ili barem veliki njen deo, imala nešto što je bilo novo: spremnost umreti i ubiti. Bila je to omladina istinske revolte, omladina atentata i atentatora. Bilo je tu i degeneracije i očajanja i ludila, a sposobnost za razaranje i prkos bili su veći od smisla za stvaranje, ali prezir smrti, mira i zadovoljstva je svedočio da ide vreme velikoga ekvinokcija, velikoga preokreta, da se diže vetar pred prolomom oblaka.

Balkanski ratovi su bili svatovi u proleću našega novoga nacionalizma. Zagrebačka kafana, taj „zavod za idiotiziraciju inteligencije", bila je već prilično kastrirala stare i mlade. Balkanski barbarizam je ulio nove krvi u naše žile. Moj unutrašnji nemir je poslednjih godina

bio velik, jer sam osećao kako nam se svima počela sušiti kičma. Osećao sam se isprelamanim poput lađe na sikama, ali sam od oluje očekivao da će me dići i ponet opet na debelo more.

Neposredni dodir sa Balkanom, preko Beograda (1912-14), povratio je u meni ono, čega sam se bojao da je definitivno nestalo. To je bila luda volja akcije, vera u život i zanos poleta. Vratilo se je ono što su mnogi vrsnici već u sebi pokopali sa svim počastima, sretni da su se rešili „mladenačkih ludosti", da su im porasle brade a trbusi se zaoblili. Vratilo se je ono što su novi omladinci mislili da samo oni imadu i da su oni donesli prvi put na svet.

Nisam se odma vratio literaturi. Išlo je sporo. Bilo je stotinu drugih poslova, radova i borbi. Ipak: vrativši se godine 1914 u Zagreb, osnovao sam pored političkoga nedeljnika „Narodno Jedinstvo" i književni nedeljni list „Književne Novosti". U pola godine je taj list okupio više pisaca sa više radjna nego što je organ „Društva Hrvatskih Književnika" okupio za dve godine. Dolazili su novi i obnavljali se stari utisci iz kontakta sa starim i mladim piscima. Morao sam i mnoge stihove korigirati i prepravljati ih za štampu. Pričinjalo bi mi se koji put, da ipak nije tako ekskluzivan posao: napraviti stih. Pričinilo bi mi se, da voda u dubini bunara poezije nije tako nedostižna.

Došao je rat. Prva dva meseca rata bio sam konfiniran u mome rodnome mestu Kastvu. Svakoga sam dana bio sa Vl. Nazorom. Od godine 1900 sam pisao o njemu i zanosio se njegovom poezijom. Sada sam, u grozničavom naletu, bežeći od strašne ratne zbilje u zatvoreni krug pesničkih vizija, pisao i napisao veliku studiju o pesniku i o njegovom delu. Tu sam opet našao živo vrelo poezije. „Vi momci bleda lica i misaona čela, danci bez praskozorja, cveće bez latica; gore bez zelen boja; vi deco nevesela: dođite ovom kamu, do našeg svetnog plota, dojite k ovom vrelu mladosti i života..." Probuđen iz sna najstrašnije ratne zbilje, napio sam se iz vrela najčistije poezije. Vratila mi se je sposobnost „organičkog snivanja". Vratila su se krila, čak i više: vratila se je ona „volja letiti" detinjih dana, kojom sam letio u snu, a na javi poput lopte preskakivao veprinačka stepeništa. Poput Ahila sam postao opet neranjiv. Rat, progoni, žandarmi, tamnice, presude, izgoni, vojska, begstvo preko granice, lutanje svetom, sve je to bio san, a moj pravi san je postao skupocenom javom.

Posle jednomesečnog zatvora u ljubljanskom Gradu, u mesecu septembru god. 1914, početkom oktobra su me otpremili žandarmima u Brešce, na štajersko-hrvatskoj granici. Onde sam imao čekati eskortu iz Zagreba koja će me onamo dopremiti. Prolazio je dan za danom, a

eskorte nema. Seoska tamnica u kojoj sam čekao bila je malena, prljava, vlažna i smradna. Krevetski pokrivač smrdi kiselinom, a obnoć se miševi šetaju po krevetu na najdrskiji način, ne plašeći se ni toga što ih rumaka teram od svojega lica. Ćelija je merila šest i po koračaja u diagonali. Šetao sam najveći deo dana i brojao korake: do sto, do pet sto, do hiljadu, dve, tri, pet hiljada... Da prođe vreme. A vani je bila magla i jesenja kiša.

I tako, brojeći korake, pod dojmom oktobarskih sentimentalnosti, stao sam mumljati koješta, bez smisla, ali odmereno i ritmički. I dođe mi: da pokušam, ne bi li umio složiti kakav stih. Malo po malo — a išlo je mučno, hrapavo i sporo — nizale se stopice, slagale u ritmove, redovi nizali u strofe, a krajevi se sricali u slikove. Prvoga dana eksperimenta je bilo gotovo jedva dvadesetak stihova. Drugoga dana opet dvadesetak, dok najposle nije izašla čitava pevanjia reflek-sivnoga sadržaja.

Napokon je došla i eskorta. Dovela me ju u zatvor zagrebačkog sudbenog stola. Kad su mi, kroz nekoliko dana, dozvolili da čitam i da pišem, plovio sam već debelim morem stihotvorstva. Dani, nedelje i meseci provedeni u ćeliji trećega sprata zatvora sudbenoga stola zagrebačkoga, draži su mi od mnogih pustih godina prije toga. Da nije bilo opasnosti da me sude i otpremu u Lepoglavu, ili na front i da sam bio siguran da ću ostati u toj ćeliji nesmetan do kraja rata, ja bih se onda bio odlučio za to da ostanem kod sudbenoga stola zagrebačkoga...

Čitava ta tamnička vežbenica od neko tridesetak stihotvorenja, doživela je sudbinu prvih mačića: kad sam prebegao preko granice i kad su zaredale „premetačine" u mojoj familiji, zajedno sa ostalim sumnjivim papirima baciše moji i te stihove u vatru, gde se ugušiše u gustome dimu.

Ali odonda su stihovi spontano navirali — u Londonu, na okeanu, u Americi, to više što su prilike bivale teže a ambijenti straniji — po večnom zakonu kontrasta i kompenzacije.

Ja sam uvek volio više sijati nego pabirčiti i milije mi je bilo davanje od primanja. Draže mi je verovanje i čekanje buduće pobede i od same pobede. Očekivanje sa verom je viši užitak od preživanja. Jer volim nadati se, zanositi se i verovati ulazim u svaki posao brzo i ludo. Sudelovanje u poslu jača veru i draž očekivanja. Oni koji najviše rade traže najmanje garancija i plate, jer najviše veruju. Nemaju vremena za sumnju. Akcija je najbolji lek od sumnje.

Vanjske nevolje i nedaće nisu ni za pojedince ni za narode uvek zlo. Valja znati od svake sreće naučiti opreznost, a iz svake nesreće izvući veru u sutra i dobiti novi potstrek. Nesreća draži na otpor i goni na radnju i za to je korisnija od sreće. Pripremanje pobeda je lepše od pobeda. Uspeh je kao sipanje zrnaca na tezulju: treba ga dugo sipati a vaga miruje i ne prevaguje. Tek od jednom, kad je sasuto ono poslednje potrebno sitno zrnce — čitava se vaga krene i čini se kao da je to malo zrnce podiglo sav teret druge strane. Uspeh i slava poslednjega zrnca je stvar slučajnosti za to zrnce, ali zasluga svih prediućih koja su ranije padala. Meni nije do slave slučajnosti, a svako zrnce dobiva svoju vrednost sa uspehom poslednjega koje svakome predašnjemu ima da hvali za svoj slučajni uspeh. Ništa se u životu ne gubi pa ni najsitniji, najnevidljiviji, najanonimniji rad.

Ni jedan događaj nije velik po samoj svojoj materijalnoj veličini. Ni jedna stvar sama po sebi nema vrednosti, ili ima svaku moguću vrednost, već prema tome kako se procenjuje. Vrednost joj daje čovek po svojim potrebama, nagonima i aspiracijama. I ovaj rat i ova stradanja čovečanstva i našega naroda u njemu, sve dobre i junačke kao što i sve zle i kukavne strane, imaju i imat će svoje značenje i svoju vrednost po onome što budu iz toga izaželi veći i osetljiviji duhovi, po onome što ćemo u njima gledati mi i oni što dolaze posle nas. I junaštva i kukavstva mogu da dobiju jednaku vrednost ako nadahnu ljude velikim emocijama i mislima. Veličina nije toliko u činima koliko u simbolici čina, a jedino duh prevodi stvari i zbivanja u simbole. Ono čim se ljudi i narodi teše i zanose je mnogo puta vrednije od onoga što postizavaju. Sni naroda i ideali su duhovno skupoceniji od realiteta.

Jeli ovo „neozbiljan posao u ozbiljnome vremenu?". Ja sam u ovom vremenu nastojao biti koristan koliko je najviše u mojim snagama. Poetizovanje nije oslabilo „korisnijega posla". Ovi krikovi i ovi odasi osposobili su me da do kraja izdržim kod „korisnih posala". Za mene i za „korisne poslove" je ovaj — nekorisni posao bio koristan.

Ovo je bio predgovor knjizi „Via Crucis", štampanoj u Valparaiso, Chile 1918. Predgovor je pisan u Clevelandu, O. USA, decembra 1918 god. Iz ove prve knjige uneseno je u ovu krjigu 35 pesama a 57 je novijega datuma.

Zbirka „Via Crusis" otvarala se je ovim stihovima:

Sa začuđenjem Vi ćete, madam,
Otvorit ovu knjigu zapisaka
I listajuć je, pitat ćete, znam:
„Ta, za Boga, od Vas, po knjiga taka?"

I sam se čudim: odkud meni volja
U ovo vreme, sred ladna Londona
I prekomorskog bučnog Vavilona,
Provlačit se kroz trnje ovog polja.

Al ša ćete: taj glog već dvaest leta
Uz moje pute raste. Iz tog granja
Zaželih jednom da i cvet procveta,
Moj crven-šipak, cvet sočna mogranja.

Baš sad, sred strašna razor-vatrometa,
Ja vidim: stalna jedino je sanja
U porušenim Vavelima sveta;
Životom vlada, smrti se ne sklanja.

To izvinjenje takvoj knjizi nije,
Al i ne rekoh: evo Vam pesnika!
Tek — tu je ono, što me zimna grije,
I ljulja ritmom i jekama slika.

I najzad, ja sam to morao reć!
A da li je rečeno adekvantno,
Ne mogu ja rešavat delikatno
To pitanje, — tek mogu „pod nož" leć.

I evo ležim, mirno i bez daha.
Ne tražim milost, odbijam narkozu.
Po bilu živa srca diagnozu
Očekujem. Grud parajte bez straha.

Stihobolja će proć; to stvar je volje,
I truda, vježbe, kvalitete pudra
I ličila. Poetika će mudra
Plombirat zube ove zubobolje.

Al celim telom kada stanu tresti
Nas groznice, ni tuš, ni topla banja
Ne pomažu, lek jedini je — sanja:
Sok ploda moga cveća, sok mogranja.

Vi ćete reć: „Čudnovat svat", ja znam.
Pa ipak, na kominu od salona
Ja ostavljam te stihove, madam,
Da čitate, kod vatre, kad ste bôna.

Pravopis je u ovoj knjizi onakav kakav je bio i u izdanju zbirke „Via Crucis", to jest ekavski. Mada je upotrebljeno reči i oblika raznih dijalekata, pa i istočnoga, ti stihovi nisu pisani u istočnom dijalektu, niti u strogoj ekavštini, nego u književnom jeziku, upotrebljavajući samo jedno slovo „e" za „ie", „je" ili „ije". Ekavski se govori i, u kajkavskom i u znatnom delu čakavskoga dialekta, naročito u hrvatskom i istarskom primorju oko Kvarnera, a tako se je pisalo i u delu starije hrvatske književnosti.

Veliki broj pesnika, naročito hrvatskih, versificira ekavski, odnosno ikavski, u svakom slučaju jednoslovčano, makar da pišu dvoslovčani „ije', ili da krate sa apostrofima kao „r'ječ" ili „l'jep", pa ima veoma malo stihova u kojima je pravilni dvoslovčani „ije" i skandiran u istinu dvoslovčano.

Drugačija je ritmika u versifikaciji čistoga dvoslovčanoga otegnutoga „ije", od one jednoslovčane, pa za to su nakazne i nedosledne jednoslovčane kraćenice sa apostrofom. Kada većina pesnika koncipira stihove i oseća ritmiku u jednoslovčanom smislu, pravilno je ili barem praktično, da i piše jednoslovčano „e", ili „i".

Tako je i postupljeno u ovoj knjizi.

LEGITIMACIJA

Evo ih:
mnogo stihova,
poezije samo ponešto.
Bit će da rabota ova
nije ni satkana vešto.

Al — ovo su
zvuci refleksa
tog našega vremena krutog;
i vriskovi mnogih kompleksa
prigušenog stradanja ljutog.
To sve sam ja morao reći
kroz ritam,
kroz stih
i u sroku;
to je moralo tako poteći
neposredno,
kao u skoku.

Kad teški nas tereti stisli,
a ne sme se čvorove misli
i grčeve srca da seče,
pa od prometejstva
prikovanog krik
u patetičkom ritmu poteče
i nađe svoj slik,
to od jakog je dejstva
na zgrušanu krv,
jer u srcu olakšanje zavlada
a u mozgu sve lepše se sklada.

To reći sam moro i za sve one ljude,
što prema estetici život ne sude,
veštinama reči se mnogo ne čude,
al žele da — lakše im bude,
pa muče se tražeć put preporođenja
i neku iluziju kroz pomračenja;
ne znaju gonetat artizme poeta
al puni su — humaniteta.

Ti stihovi
su moji i — njihovi.

A visoka literatura
i bez njih će moć da kroz gužvu progura
svoj barjak ekskluziviteta.
Ja prljat ga neću.
Pošteno se legitimišem:

ja stihove pišem,
al — nisam poeta;
put tražim i pravdu i sreću;
u ritmu i sliku u stihu
da srcu olakšam,
da očistim psihu.

MI BUDALE

Niko neka se ne vara: ako ko među vama misli da je mudar na ovome svetu, neka bude lud da bude mudar.

Sv. Pavao, Korint. I. 3. 18.

Motivi i svi stihovi ove grupe su iz kasnoga leta i jeseni g. 1937 (Korčula, Split, Beograd, Zagreb), osim onih iz: „Sreća na dlanu", koji su iz proleća 1938.

Za razumevanje pesme „Kod Nazora" valja znati, da je Vladimir Nazor rođen u Bobovišću na Braču i da se je posle skoro 30 godina otsustva opet povukao u stari, sada preuređeni, roditeljski dom u maloj luci u dnu čarobnog fjorda, na čijim je borovitim obroncima sagradio kulu-vidikovac, mali grčki hram i kamenu pećinu, a na čijem kraju želi sagraditi kapelu Četiri Arkanđela koje je opevao u jednoj knjizi pesama.

ROKOVI

Ja pevam samo na mahove,
u razmacima decenija;
ja živem na duge dahove;
ispretrganog sam genija.

Dok u polju mûču volovi,
a vazduhom zvrndaju bube,
dugo se burkajuć kupe
u žilama mojima sokovi,
pa lavom provale, orkanom nahrupe
tad ritmovi, stihovi, srokovi,
i ko u dan suda od trube
sva ore se brda i dolovi.

I sada su takva vremena:
gorčine se odviše skupilo;
vukova na stotine u torove hrupilo,
u grobišta hiljade hijena.
Vremena su laži i sile;
crn-vrane nam mozgove ispile,
žuč prožima naše živote
i pretvara ljude u — skote.

Od toga naš jad
i gad
i sramota;
od toga će i zemlja da prsne . . .

I sad su nastupili rokovi,
da ritmovi, stihovi, srokovi,
na svet bace pepeo i lavu vulkana
i prekriju gadost,
do novoga sudnjega dana;
iz pepela novi da Fenić iskrsne
na svačiju veliku radost.

RITAM

Svet je širok; nu za ljude tesan
je i svemir. Čovek je obestan:
kad bi postat mogo — sami Bog,
sam bi sebe digo s neba svog.

To je tako i menjat se ne da.
Ljudsko srce — bomba, ili gruda leda;
glava — šuplji svod, il — paklen stroj ubojit.
Čoveka čoveštvu najteže uzgojit.

Ipak, nešto u dnu svakog od nas ima
što u nama zemlju o nebesa veže;
Arijadne provodna se neka nit proteže
labirintom lutanja i požara i dima;

iz podzemlja vodi do svetlosti dana
kroz vijutke žića,
kroz stradanja, sanje i stotine rana,
do otkrića našeg pravog bića.

To posrtavanje dizanja i pada;
grbav put kroz haos u — potrazi sklada;
bes što mržnjom traži ljubav i omilja;
glad i žeđ života, nespokojstvo obilja;

sva ta divljih zveri — nebeska armija,
neskladnih zvukova — silna simfonija,
beskrajni je ritam, ritam, večni ritam:
pesma koju kroz smeh i kroz suze čitam.

ŠTA RADIM...

Šta radim i kako li živim?
Sa svetom se svađam i — mirim!
To je — kao ritmika braka;
u tome je i smis'o življenja.
Svet tkivo je svetla i mraka;
slast slatka — tek posle trpljenja.

I nije to loše, tek meru
i ritam svoj imati treba;
i nepokolebljivu veru
da i zemlja — delak je neba.
Pa ide. Sveđ s nova se proba
i njiše na valu — do groba.

Nu ljude to boli i smeta
i neće da shvate to tako,
i misle da ovo je pako.
A nije, — to znade poeta:
ne pravi se ritam s linirom,
ni sklad sa jednostrunom lirom.

Ja shvaćam te stvari ovako:
sve dok ti je srce jako,
obigravaj rubove ponora;
i pad može biti čas odmora;
a sreća je malog procenta
kad gmižeš — bez temperamenta.

Od poroda takav sam, evo:
u snovima stalno sam letio,
a budan, kad slom bi zapretio,
propadajuć — pesmu sam pevo.
I uvek na krilu me pronela;
i uvek — iskrsnuh iz pepela.

Ja verujem u ritam mene,
jer život je — veliko bilo.
U promeni čar je — i žene.
Mir činit po svađi je milo.
Pa — svađajmo, dakle, se i mirimo,
krug talasa oko sebe širimo;

i plovimo, imajuć vere
u pesmu što peva u nama;
u izmene pravilne mere;
u melos tih naših pesama.
Pa dalje — iz probe u probu,
do zadnjeg akorda — u grobu.....

ŽIVA PESMA

Šta je to pesma i tko je poeta?
Da li je to:
kao kokoški sneti
jaje, pa na njega sesti
i na dugo tad kokodakat?
Il' ko narikuša, zbog tuđeg sveta,
na tuđemu pogrebu plakat?
Je l' pesma sve što metrom se meri?
U birtiji vika o — junačkom boju?
Kod bludnice — uteha u srca neveri?
Il tehnička forma u stilskome kroju?
Je l' pesma tek let pera laka;
dim gusta kafanskog oblaka?
Il kada je svaka pijana cura
u kićenoj frazi — Madam Pompadura?
Il — pravit revoltu kod pisaćeg stola,
i boljševizirati svet u — feljtonu?
I varati žene, a slavit Madonu;
i plakati bedne — ne odenuti gola?
Veličati selo — lumparit u gradu;
o žuljima pevat, a klonit se radu;
galamit o bedi i teškoj nesreći,
kod peći sedeći?

Da, ima u svemu tom i poezije,
ako je pesma čar onog — čeg nije.
Al onda
je pesnik najveći
tko laži zna najviše reći...

Ne, drugovi moji! Svi kićeni stihovi
i prelepe strofe i slikovi zvučni
i retke reči i usklici bučni
i sve zavrzlame, gde miso se lovi,
to vešte su igre za trik akrobata,
to dobra je tek uz pečenje salata,
al ne — glavno jelo,
ni pesničko delo.

Jer pesma je pesma kad je od sto čuda,
kad sama od sebe se stvara
i kad se ko fata morgana dočara
u pustinji i rodi se luda.

Pesma je smeh kad se najviše pati;
slep zanos što krilima mlati;
i sve što visoko je iznad svog veka;
naivnost što nosi nas ko pero lako;
i nežnost što voli sve živo jednako,
ko Franjo Asiški — i ptice i vuka,
i grešno telo — kao magarca brata...

Oh, pesma je što kroz umiranja živi
i sve čemu duša se istinski divi.
Oh, pesma je golub prebeli što leta
sa maslinom mira nad potopa vodama,

a jedini pravi poeta
je Stvaralac Bog
kad je u nama.

ZNAM...

„Veruješ li ti u Boga?"
pita me jedan izmed teologa.

Ja odgovaram sa
odlučnim: Ne!
Jer vera je malo,
i od same vere i sva je nevera;
i kad se natura, u bezbožnost tera

Da verujem, — a šta i kome?
Kom za volju? Svome
da komšiji verujem; ili svom čulu?
U logiku mozga; u papinu bulu?
U drvenog krsta znamen,
il' u inkvizitora lomače plamen?

Ne, vera je malo!
Po samoj bi veri božanstvo već palo
odavna s nebesa. I za to ponavljam:
Verovat ne trebam i neću!
Ja znam!

Ja znam da je Bog.
Ja ga osećam svuda.
Svud vidim mu čuda,
najveće u dnu srca svog.

Kad svestan sam sebe
i osećam da živim,
znam:
sâm Bog
sam Ja.

A kad nešto skrivim
i kad duša zebe,
znam:
Bog Bog je
a prah ja.

Ja sam i slamka sred uragana,
ja sam i iskra Njegova plama:
i za to znam:
da On je moj,
a Njegov Ja.

Nije strašan, ni blag;
nije svetlost, ni tama;
nije mrk, nije drag;
nije „On", nije „Ono";
nije „Da", nije „Ne";
On je Izvesnost sama;
On je sav što je Sve,
sve što je — vasiono.

Kad osećam u srcu toplinu,
i gde god vidim radost,
gde je god večna mladost;
i kad ronim u misli dubinu,
i kad najlepše sanje snivam,
božjih iskara odraz otkrivam.
A kad duh se ponajviše širi,
nezamućena miso i čuvstvo
sa svim živim se grli i ljubi,
to unutrašnje slavno iskustvo
oslobađanje Sebe od svega
što je mrak i tvrdina i stega,
požar u kom i ličnost izgara,
to je božje,
tu je Bog,
to je Bog!
I ne trebam drugih oltara.

Greh je hvatati o Njem saznanje
mrežom vijuga naše pameti;
dokazivati mu postojanje,
to je — na krst ga opet raspeti.
Zašto dispute o Veličini,
kad je ona u — duha širini;
kad praizvor je sveg što je grešno:

srce hladno i mišljenje tesno;
a jedina svetost
je svetlost;
jedino spasenje:
širina i oslobođenje.

Toga slepa ni jedna mi ne daje vera!
To gasi i steže i davi
ma kakova mera!
To može doć samo — od Boga,
kad valom se toplim On javi
kroz glas — srca moga.

ZVRK

Premoren i razdrt od bezuspešnoga rada,
bezizglednih osnova, poleta i nada,
želim mir, mir, odmor, odmor, drugo ništa!
Al me buni cik sa dečjeg igrališta.

Koji đavo viče i ko pašče laje?
Ko to bičem bije, šta već ne prestaje?!
To zvrk neki dečak bičem naterava.
Vičem: „Ta prestani, pući će mi glava."

Dečak stane, gleda. Zvrk se lakše vrti,
onda zatetura, pada, ide smrti.
Dečak psovku izbaci; opet bičem zvizne;
zvrk zazuji, ispravi se, đipne, dalje klizne,

pa se pravo i živo vrteć lako njija,
dok ga dečak bičem igralištem vija,
ko Sudbina, kad nas bije iz pakosti.
Zuji zvrk, a dečak klikće od radosti.

Umori se dečko, gleda gde će sesti.
Zvrk tetura, vrtoglavi, kao u besvesti;
sad će umret. Ja sam već u ovoj igri;
vičem: „Ne daj dečko! Udri po toj čigri!"

I, kroz ovo što me hvata uzbuđenje,
čini mi se dečak — kao Proviđenje
što nas bičem bije da nas tako kreće,
krećuć da nas drži uspravno stojeće.

Ode mir! Nu ja ga više i ne marim.
Umor presta. Ja se od te igre žarim:
„Udri dečko! Šta si od jedared stao?"
Bičuj me Sudbino, ne budi ti žao!

SREĆA NA DLANU

Burna su vremena, mnogo nesigurna,
pa su gatalice i opet od mode.
I običan narod i lica kulturna
njima idu ili u kuće ih vode.

Odbio sam slušat iz kafe gatarke,
one od karata i što zovu duha;
al me drug povede, posve iznebuha,
do hiromantkinje neke bolje marke.

Iz dlana karakter i prošlost mi čita
i tumači: „Život sam na dlanu reže,
ko na raboš, trag svoj, a željenja skrita
ruka izražava, raspliće i steže."

Tumač plausibilan! Al to što će doći,
tko to na dlan reže i čime i kako?
„Produžujuć prošlost i karakter, lako
i budućnost našu čitati je moći."

Prilike kad sutra druge su, na dlanu
menjaju l' se crte? Ja ću jednu danas
imati budućnost, drugu drugog dana?!
„Ne. Ona je tu već, pripremljena za vas.

Budućnost lepeza je, vreme je rastvara;
možete je razvit svu il delom savit,
il je ne otvarat i u džep je spravit;
al na njoj je sve. Ne, mene dlan ne vara..."

„Ni mene!" — prihvaćam — „Vidim važnost dlana!
Prošli saldo i donos današnjeg su dana
mreža kojom hvatam sutrašnjicu svoju.
Sreća mi na dlanu, kad šaka u boju...

Napred se probijam iz „juče" do „sutra"
po prirodi svojoj, kroz „današnji" dan;
sva budućnost moja već je tu, unutra:
verovat ću od sad samo — u svoj dlan."

TEŠKA GLAVA

Šta da radim s ovom teškom glavom?
Odavna je neki obruč steže,
mrsi misli, usporava i veže
i drži ih među snom i javom.

Da li su to živci, ili je od briga?
Jel' to samo neki teški umor?
Il' od mnogo pročitanih knjiga
žulj u mozgu raste već u tumor?

U krugu se vrteć, gonetajuć tako,
zurim tupo u flašu mineralne vode,
u trunje od mulja, što joj po dnu pada,
u sitne mehurce, što se dižu lako.

I onda, od jednom, misao mi sinu!
Gle, u tome tajna i odgovor leži:
čim se nešto puni onome i teži:
mulju mulj, a mehur gore u visinu.

O, vi crne slutnje, sitne, brižne misli,
prljavi računi, male ljubomore,
od vas su obruči što mi mozak stisli,
vi prignuste glavu, navoraste bore.

Odkada vas pod svod pustih svoga čela,
istisnuste duh što diže u visine;
spustila se glava otromela tela,
ode obest, radost, nestalo vedrine.

Do đavola mudrost, trezvenost, realnost
i briga za sutra, strah zbog dostojanstva!
Hodanje po zemlji — stara je banalnost!
Vreme je — letenja u šira prostranstva!

Rastereti glavu i bacaj „savuru",
zavrti propeler, daj motoru gasa!
Vazduhom ćeš dalje doć za jednu uru,
nego za tri dana kad se zemljom kasa...

KOD NAZORA

Tri desetleća nisi bio kod kuće,
kod zipke Tvojih sanja, u Bobovišću.
Sad krug zatvaraš. Tu si. Klijalištu
dovede Tvome moje me bespuće.

Ti reče, gord, sa radošću dečaka:
„Ja sna svog ne izdadoh mladih dana;
čak, gradim pravi Turan, Hram i špilju Pana,
kapelu Aranđela, gde će mi biti raka.

A Ti? Baš ništa! Celu snagu prosu
u vetar. Nisi dovršio ništa."
Ušutih. On ko zapad sunca blista;
moj liči kraj na moju retku kosu.

Nu, zar je ništa — ono što se sije?
Nevidljive prašnike vetar nosi,
u zemlji seme gnjije, al proklije.
I sijač ima čim da se ponosi!

„Ti sna ne izda, ostvari ga" — rekoh,
„Ja — sebi veran — sijem; ne poklekoh.
Ne marim bogat klas što drugi žanju.
Ja krug svoj širim — u tuđem izdanju".

ARHIMEDES

Sada te razumem, o, moj stari Arhimede,
kad u rimskoj pohari i rodnog doma tresku,
mirno rišuć crteže po podu a na pesku,
rimskome vojničini, što hrupi, ubit htede,
viknu: „Moje krugove ne brkaj i ne kvari!"
jer si pravo imao, moj Arhimede stari.

I ja tako vičem sada, braneć snove svoje,
što ih brka mahnitost i one mnoge spise,
što ih nose vetrovi i misli što se roje,
i kule što ih potresi ruše u ambise,
u tom ludom vremenu, u ovom divljem lomu.
S mačem je vojničina i u mojemu domu!

Ne marim da poginem, neka i bez slave;
al u moje ideje i snove ne dam dirat,
misli nedomišljene gušit i prekidat.
Onima što biju se preko naše glave,
znajuć samo rušit, znajuć samo seći,
„Ne diraj mi krugove!" — viknut ću, preteći.

Znam, tvojim računima, stari Arhimede,
služeć se, Rim širio kruto svoje carstvo.
Naukom i danas se obnavlja gusarstvo,
rušeć i nju bombama, bacajuć torpede.
Znam, i moje osnove i mnogu ideju
oni iskoristit će što im se sad smeju.

Znam, da ti od poluge zakone pronađe,
kojom svet bi maknuo, drugi tok da nađe;
samo tačke potporne nisi mogo naći,
svet iz toka njegovog nisi mogo maći.
Znam, da ni ja neću nać tačke Arhimeda,
sa koje bi mako svet; i u tom je beda;

al svejedno slagati ću račun, crtat kruge,
praviti ću planove, zidat zračne kule,
kovat čvršće poluge mesto ove trule,
tražit tačku potpornu kroz večnosti duge.
Život je u snovanju, traženju i otkriću,
ne u posedovanju, čuvanju i dobiću.

PONUDA RADA

Sâm čitav vek sam kovao svoj alat
i kule zido bojne, govornice da zborim;
a od tog posla uzet — ne stigoh na svoj zanat:
ni reć što htedoh, niti da junački se borim...

Sad gledam: drugi na pripremljeno dolaze,
u kola lepo sednu pa kočijaše;
a meni bilo gradit istom staze,
da utrtima — drugi pustopaše.

A šteta: bijah rudnik vrednih ruda,
breg blaga i bogatstva — da se kopa;
i vodopad i reka od sto čuda;
a sve bogatstvo i sva snaga propa.

I sad još nudim sebe na pazaru:
gle dobra stroja, radnje bez umora!
O, dajte zgode, alat, nužnu paru
i bit će čuda, A bit će što mora

da bude: vama profit i spokojstvo,
a dela moga meni zadovoljstvo.
I slava vama — meni sanja lepa,
i ludost rada; vama mudrost džepa!

Svejedno! Neću da se više morim
s nedaćama tog večnog počimanja;
ja gorim željom da još nešto stvorim
i delo vidim, — bez drugog priznanja.

I tu sam. Evo! Još uvek ne dremam,
svu snagu i veštinu svoju izdajem.
Ja druge cene, druge želje nemam,
već da još jednom dajem, dajem, dajem...

MI — BUDALE

„Šta radiš toliko?
Uvek na veliko
nešto započinješ,
malo što svršavaš.
Sve daješ, za sebe ne brineš,
od stvorenoga malo zadržavaš.
Samo muku mučiš,
drugi beru plode,
jer umeju započeto da kraju privode.
Daj se jednom smiri
i ne — pioniri!
Tko ti reče ikad „hvala!"?
Baš si — budala!"

I jesam budala! Al se tog ne stidim;
i sam nisam, mnogo takvih vidim
blizu i daleko, sad i u starini.
Ja bih reko: mi smo u većini!
Jer bi oni mudri, što imadu zube,
te bez: „Hvala!" grizu što budale gube,
i što samo ono šta im nosi čine,
gladni bili kad bi bili — od većine...

I jesmo budale! Ali vi — pametni,
od čeg živeli bi, da nismo budale?
Na čemu bi mogli biti tako spretni,
do na našem radu što ne traži hvale?

I jesmo budale!
Tek — nama se rugat pametno vam nije.
Ako vašu pamet naučimo ikad,
svet će postat pustoš, ubit će ga glad.

Zbog gusala slepca, koji slavu poje,
dobar narod davao je i živote svoje;
od pesnika luda, koji zanos budi,
postaju heroji od običnih ljudi;
od sanjara što su hteli umirati,
vi ste sad bogati.
Naučenjak ključe vašoj moći dava;
pamet inženjera vaš profit, a slava
vaša od reklame skromna novinara;
sva obest od blaga što vam radnik stvara.

I jesmo budale! Al — takva nam ćud!
Mora netko mudar da je, netko da je lud.
Ja, za svoju stranu, svesno sam — budala.
Baš po ubeđenju, po filozofiji.
Za uspehe vaše ne poznajem jala.
Bolji vi? Ja? Ne! Tek — mi smo drugačiji.

I ostat će tako. To je „zakon reda":
jedan proizvodi a drugi — izjeda.
Samo nešto znajte: da ste bez pameti,
kad kočite polet kada nam se leti;
kad stvarat ne date nama više — duha.

Jao, da se sve na vaš način okrene,
da ko i vi postanu sve stvaralačke bene!

Nastala bi anemija; od kužna vazduha
vi bi prvi poginuli — bez našeg kisika:

bez truda budala, zanosa pesnika.

EKVINOKCIJ

Stihovi ove grupe pisani su jeseni godine 1915, kao duhovna reakcija na velike događaje Svetskoga Rata, koji je u ono vreme bio ušao u fazu vanredno nepovoljnu za Saveznike: Rusija je bila postepeno potiskivana preko Vilne i Varšave i nestajalo joj snage; savezničke ekspedicija na Dardanelima bila je bez uspeha; oko Verdena se vodile najstrašnije borbe, opasne za čitavi zapadni front; a spremala se i najposle se izvršila nemačko-austrijska i bugarska navala na Srbiju, njena evakuacija i okupacija.

Stihovi „Geneze", „Ekvinokcija" i „Grešnika" pisani su septembra u Londonu, a oni „Pesma moga naroda" na putu za Ameriku, krajem oktobra. Od više drugih patriotskih stihova iz vremena rata, većinom propagandnih i satiričkih, samo ovi iz „Pjesme moga naroda" pristaju u okvir ove knjige.

EKVINOKCIJ

„Vreme je ogavno!" — kukate —
„Sav svet se izopači".
„Kamo to idemo?" — pitate —
„I što sve to znači?"

Svet lice je predugo prao u mláci,
i progres su vodili raci,
i cveto je liljan na drači,
i bele su plašteve nosili Mraci,
i s đavlom se duh uortači.
To apokalipse su znaci:
otvorio pako svoj bezdan,
da neba se izvrši plan;
to svemirskog je ekvinokcija dan,
kad i Bog je od srdžbe pjan.

Sve naše luči davno su ugasle,
mi odavna već nismo više mi,
jer maske, što nam lica dugo krile,
sa obrazima našima se srasle.
Božanskog roda koleno smo slavno,
al sjajni trag nam krvav oblak skri,
kog samun digo pomame i sile;
od njega su nam i baklje uglasle.
Iz Labirinta ne znamo da izađemo,
Arjadne niti nema put na nađemo,
pa Minotaur ždre i ždre,
i za to ljudstvo mre.

Al nikad kao sad, kad božja metla
prašinu diže čisteć smeće sveta,
ne osetismo jaču želju svetla,
i bolja da životu bude meta.
Još nikad kao sad, kad božji mlini
u sitno brašno celo ljudstvo melju,
sitniji nismo u sveveličini,
a veću za njom ne imasmo želju.
U večnost još nam nikad vera jača
ne bi ko sad, kad život gubi cenu,
i nikad od smrtonosnog korbača,
svest življe se ne prenu!

GREŠNICI

Sve ovo što sada oko nas se zbiva,
toliko je veliko da prevazilazi
naš uzan vidokrug, a strah nas podilazi
jer manjka nam još — perspektiva!

Ja ne znam da l' šalje nam Bog ili đavo
to sve što nas sada pogađa,
al u meni miso se rađa,
da ovo je veliko uništenje zdravo:
i za zemlju, kojoj se vraća
što bilo je zemljeno samo,
i za nebo, kome se plaća
što ne htesmo živi da damo,
i za nas što valjda toliko smo krivi,
na garištu da ćemo ostati — živi!

Ne, ovo što sada se ruši,
ne dižimo, krpajuć, nikada više;
i krv što po zemlji se puši,
nepotrebno je da se briše.
Nek sve u ruševini ostane;
nek ostane tako, nek ostane
ko kula od Babela,
ko krv brata Abela.

Al — hranimo decu, što tek su prohodala,
il onu u povoju, onu nerođenu.
Toj deci posvetimo svu našu brigu:
sve tajne što priroda šaptom nam odala,
i dušu od zla oslobođenu,
i duh ofet ropskome igu,
u sveti amanet joj dajimo.

Pa ako nam i kažu drsko:
„Mi nosimo vrednosti nove,
vi čistite iz zemlje ove,
vi, koleno mračno i mrsko!"
ućutajmo, pa se poklonimo
i brzo se, grešni, — uklonimo...

PESMA MOGA NARODA

I.

Čut ćete nas još, vi što ne slušate!
Ne vraćamo sad zemlji prvi put
što od nje dobismo i majke prvi put
ne zakukaše; nad nama ne jate
se vrane, ne lomi se prut
sad prvi put.

Vekovima, na toj našoj tratini
od kopita, ko trava, gaženi,
otvrdnusmo, navikli batini
sa našeg duba što je rezala
za naša leđa — tuđa ruka,
konopcu tuđem kojim vezala
nas izdajnička naše krvi bruka.

Iz one naše grude krvave,
od zdrave koren-klade kvrgave,
procvetkujuć se naša stablica
obnavljala i stokrat nicala.
Potsecaste ju kad ta palica
i vaša leđa bi golicala...

Al one praške što ih vetrovi
razneše svetom, kao miris lak,
ne dostigoše vaši otrovi,
pa semena je prepun zrak.
I jugo kojim sad nas bijete
otvara brže propupale pupove,
kalemom mladi mnoge stare trupove.

Ne verujete? Vi se sad još smijete,
al doskora će, ko u drami Makbeta,
ko živa šuma opet natrag doć
i Makbet će se trest od trepeta
i crna bit će poslednja mu noć.
A mlada šuma dan će na vrhuncu
pozdravljati, okupana u suncu,
pa krenut za njim, da joj ne zapane,
sve za njim, a da nikada ne stane,
prolazeć zemljom ko životna struja:
gde stigne novo cveće će da buja,
da zre i voće ko što cvalo cveće.
i sunce nikad zamračit se neće.

II.

To sunce davno izlazit smo videli
na mučenika naših sjajne oči;
i blesak njegov mi smo videli
na rtu mača sa kog krv se toči;
u slepom oku smo ga videli
guslara naših, u snima pesnika;
u suzama mi smo ga videli
matera, živih grobnih spomenika.
To sunce naš je narod pratilo
u liku Vida i gromnog Peruna;
od njeg se naše klasje zlatilo
i zujala je naše pesme struna;
to sunce smo obnavljat videli
u mrtvoj zemlji snage žive,
i more smo ga palit videli,
života vadit sok iz hridi sive.

Iz potopa smo krvi stršili
ko stena, a vali nas glodali,
al o nju se i kršili
i nisu, nisu nas razglodali.
Bujicama što su nas valjale,
zaustavio strašne mahove
mulj vlastiti kojim nas kaljale.

Nov vetar duva, smradne dahove
razgoni, sunca trakovi
već glade plodnu zemlju crnicu:
ko žarke iskre crven makovi
pomešali se među pšenicu.
Svu krv što ju je zemlja popila
u novoj snazi će nam vratiti;
i svaka nada što nas opila
sva stradanja će nam pozlatiti.

Ne, nećemo već kukavno prosjačit
i samo vajkat: „Nismo ni mi smet".
Kad se već arči i mi ćemo arčit,
zapalit stari, gradit Novi Svet.

III

Na raskršću svetova mi smo rasli,
od požara žeženi
od vihora bijeni;
al ognjište nam nikad neugasli
badnjaka našeg čuvao je žar.
Sad vraćamo vam vatrom — ognjen dar...

Sve vatre kojim ikad ljudstvo gorilo
i na nas jare bacile su jake;
sve zlo što ljudstvo vihorima morilo,
i našim morem razganjalo barke.
Sad klada naša gori, a vaš bes
raspirio joj žar u silan kres.

Sve jače bukti plamen-pir
i u sve veći on se širi šir.
Već on ,naš plamen, sav zahvati svet.
I pročistit će on, jer on je svet,
sve grešno, blatno, sve što toči crv,
a njegov plam
posušiti će prolivenu krv,
do neba dić se — ko ognjeni Hram.

O rasti, bukti, ti naš Novi Znamen,
o Sveta Vatro, božanstveni dar;
sve lepši je i čistiji tvoj plamen,
sve tanji dim a sve beliji žar.

Pa kad pročistiš čitav zemljin krug,
kad prestanu da gore svetovi,
kad ponovo se zazeleni lug,
kad zasjaju se neba svodovi
vedrinom koja ne zaslepljuje,
a zemlja počme da se okrepljuje
od rosa što će po njoj pasti,
i naš će duh tad do neba narasti,
ko tanani dim, sve tanji i tanji,
ko beli krin u čarobnoj sanji.
Sve muke, sve boli, i sva poniženja
u sjaj će se splinuti — Preobraženja.

A na zemlji, dole, će narodi prilazit kladi
što večno se mladila, što će da kadi
dim poslednji tamnjana svoga.
Ostatke će velike klade sunčane
okružit, ko Parzi svog Ognjenog Boga,
i šuteć ih motrit;
a kada se žar
u pepeo mrtvi raspane,
na zlatnoj će ponet ga lopati,
u svetu će zemlju ga kopati,
da vrate joj dar...

CENEZA

I.

Sad život naš gubi na vrednosti
u krvavoj topeć se peni;
i u ovoj strašnoj areni,
sve naše mane i naše prednosti,
i naša sreća,
i naša muka,
i naša slava,
i naša bruka,
gore vrh razbitih glava
i zgaženih srca ko samrtna sveća.

Sva škrtost, što ume sve samo da prima,
i raskoš, što samo se večito podaje,
sve ono, što čovek već ima,
sve ono, što još mu nedostaje,
sve, sve,
što žive i mre,
sav napor i rad i svu muku našu,
sve veliki vrtlog je smotao,
sve vari sad veliki kotao
u bezliku rpu i u žitku kašu,
da zemlja se nađubri njome
za rađanja lepša i nova,
u haosu da bude tome
začetak od novih svetova...

II.

Sve naše stare harfe ostadoše bez zvuka
u lomu, što oko nas i klokoće i kuka
sa orljavom truba od sudnjega dana,
i psalmom: o, Davidov sine, hosana!

...a — On je tu, među nama;
oko nas je i — u nama;
On — sud i Mesija
miljuna onih koji umiru,
i ko procesija
u vatri krštenih, u večnost poniru.

Da, On je, On je sa nama:
u našim ratnim hukama,
u krvavim je ranama,
u samrtnim je mukama.
A ovaj strašnan lom,
to krst je novog znamena
na čupavi naš pram,
to lomljenje je novog kamena
za novi Njegov hram,
za Njegov hram, što naš bi bio — Dom.

III.

U ovome velikom vremenu,
i u ovoj stravičnoj smeni,
Nevidljivi Bog bolje vere,
sad grmi kroz naš „Miserere!"
On, ljudima što su maleni,
nedorasli tolikom bremenu,
sred ovoga sudnjega dana
sad grmi nam i svoj „Hosana!"
On u ovo klupko nas smota,
da ništenjem sviju vrednota,
što opiše sujetu našu,
golemu isprekuha kašu;
da svim našim borbama dade nov znamen,
da spremi nam plodnije tlo,
i sav život naš da razbukti u plamen,
da sažge u njemu sve zlo;
iz majušnih ljudi toliko,
da izmesi testo veliko.
svog svetla u nj' ubaci pramen,
i duhom da novoga veka
ožive — Novog Čoveka.

Pa onda, — ko nekoć, — zakrili nad vodama,
i ruke da podigne nad nama,
i rekne: "Mir vama!"
a — mi odgovorimo:
„Amen!"

OKEAN

Na putu iz Londona u New York, krajem oktobra 1915, nastali su stihovi ovoga odeljka, za olujnih i mirnih dana i noći devetodnevne vožnje na maloj prekookeanskoj lađi, simboličkoga imena „St. Paul", koja je kasnije bila torpedinirana i potopljena.

Ovaj put je činjen u časovima najtežih peripetija Velikoga Rata, u raspoloženju koje je izraženo u ovim stihovima, nabačenim pred polazak, u Londonu 15 okt. 1915, a štampanim u knjizi „Via Crusis", a koji mogu da nađu mesta samo ovde i kao objašnjenje.

Sa jezom i sa strahopočitanjem
pred Tajnim i pred Nepoznatim,
sa nadom i s nepouzdanjem,
sam sebe, na pir il' na pogreb, pratim
u Novi Svet.

Oko srca me zebe, al ne patim
što bih se bojo na tom putu mret,
već što polazim gonjen očajanjem,
ne znajuć kad i kud ću da se vratim
i dal ću se još ikad vratit smet.
A kad se vratim, u dimu još gustom
ću l' koga naći što preživje slom?
Da l' ću prepoznat na garištu pustom
još temelje što nosili moj dom?

Okean mami, duša mu se klanja,
al krv se buni, hoće da se vratim
žrtveniku na kome žreci jagnje
sad kolju, — nas! O, dal će smet?
I — putujem sa nadom očajanja
svoj put iz Staroga u Novi Svet...

DVA DIVA

Fijuču bičevi vetra.
šibaju bokove mora,
brazdu za brazdom po koži mu dubu;
nadimlju morska se nedra
valima, što su ko nizovi gora;
bel pramen pene im vrišti na rubu.
U košťac se nose dva Diva, dva Duha:

Duh podašne vode, Duh besna vazduha.
Plahovit ljubavnik sve to više lûdi
i šiba i skače,
a voda se daje i stenje,
pa onda ko zmija izvija i grudi
nadima sve jače
i peneć se do njega penje.
On, ljubeć ju, u nju mehurima gnjuri,
penušavo mleko niz grud njenu curi.

A krdo beloruno, plod ove strasti,
posasne, razbeži se, pa stane pâsti
čar mesečne noći, žar sunčanog dana,
zelenilo Okeana.
A mi u sredini,
od mora i vetra bijeni,
na čudu od gvožđa i pare i dima,
bez milosti sečemo po površini.
Bes pare nas tera, okovanog Džina
bič goni, što bukti u ugljenoj steni.
Mi Duh smo, mi Demon smo treći,
prkošljiv, gord, od sviju veći.
Naš gvozdeni Orjaš kroz valove šiba
i bučeći preti
i morem ko ralica ore,
a kada zagnjuri ko golema riba,
il u vis poleti,
nad njime tad zgrane se more:
„Gle čudne li ribe što juri".
a vetar dim čupne, pa morem rasturi
fijučući: „Nečist od nečiste strasti!"

Beloruna krda tad prestanu pâsti,
i mesec potamni, i sunce sred dana,
i Zelenilo Okeana!

SVETLA NOĆ

Na okeanu noć.
I magla: mlaka, tečna.
Odasvud svetlost: blaga, bleda, mlečna.
Zaustavljam svoj dah, ko: sad će nešto doć...

Tišina.
Sitan val u zipci se zaljulja,
okrene se, protegne se, prevrne, kroz san javi,
pa smiren se od čipaka u košuljicu zavi.
A more, majka tanka sna, pod pokrivačem ulja,
začuđeno zažmuri za tragom tanke pene,
pa opet se uvuče u svoje uspomene.

Sve uokolo maglen plot, a međe nigde nema.
Kraj i beskrajnost, jedno do drugog ležeć, drema.
Neodređenost, čežnja, strah, slutnja, neizvesnost,
teskoba, očekivanje, pa umor, pa besvesnost...

Da l' magla sipi? Diže li se? Ili mrtvo leži?
Da l' usnu val? Je l' mir? Da l' još se more ježi?
Plovimo li? Stojimo? Lebdimo? Poniremo?
Ko zna da l' još smo živi, ko zna da l' umiremo?

Po telu i u srcu, od magle, žene nage
a bezlike, osećam nadraške jezno-blage:
celiva me i krv lagano iz srca siše,
a mleko cedi iz dojke na usne ispaljene.
Vrtoglavica. Srce mi bije sve to tiše,
a svega me ovijaju svetleće neke mrene.

Nakopon! Posve odeljen od sveg, sa sobom sam!
Sve žive sad u meni kad sve u meni drema.
O mlečna noći blaga, nema!
Od zanosa sam pjan.

BEZDAN

I.

Plovimo po valu kliskom.
Vedro je, sa malo vetra.
Ko izvor - voda čist je zrak.
A na horizontu niskom
morem se u boje spektra
razasuo zadnji sunca trak.

Sumrakom se mesec šeta;
povlaka mu je srebrena,
rasprostrla se u sav šir,
sjajeć se ko rep kometa.
Žuri k njoj daleka pena,
kao da će sad na pir.

Sivo - rumenom maglicom
nebo je brižno sakrilo
u Bašti Sna cvatući Mak.
Baršunastom kabanicom
gusto se more zakrilo,
ukrućeno u crni lak.

II.

Izbleđe mesec; vetar se uduši;
sa Bašte Sna se srebren zastor diže;
ljehama neba porumeni Mak.
Sa Maka seme naglo se otrusi,
i, kako pada, sve more užiže,
u svetlo topeć crn mu mrak.

Utroba se Bezdna tad otvori širom.
Iz dna granu sjajno Sunce od Ponoći.
Oh, šta u njem sinu sve u jedan tren!
U sjaju mu peva Apolon sa Lirom
sve šta nekad bilo i sve šta će doći:
svetog svetla slavu, crnog mraka plen.

Mistična se razvi lepeza svetova:
sedam sfera kruži, a stvaranja vrenje
ključa i pada lestvom Jakovljeva sna.

Prelazima boja u dugi bogova
Duh u Haos roni, Svest se veruć penje
do najvišeg visa iz najdubljeg dna.

Vihor silnih krila Trona i Herubina
golem Vir uzmeša, sfere sve izbrisa,
sleva u jedinstven Sjaj sav svetoplet,
a iz jarkog Vira, silnih iz dubina,
slepeć oči blešti — Sunce Osirisa.
Strava! Sreća! Nesvest! Šapat: „Svet! Svet! Svet!"

O Mače, Mače, brzo se dotrusi!
Uduni, trače, sjaj što svet užiže!
O ponoći, tvoj mrak je odveć jak!
Bled meseče zasvetli! Užgi žiže,
Oj, naći, opet u blag polumrak!

III.

Sivo-rumenom maglicom
nebo je ljehu sakrilo,
i docvao je rumen Mak.
Baršunastom kabanicom
opet se more zakrilo,
ukrutiv se u crni lak.

Sumrakom se opet šeta
mesec, a srebrna mrena
prekriva nebo u sav šir.
Evo opet našeg sveta!
Na more je legla sena,
krugom pod njom drema vir.

Plovimo po valu kliskom.
Tiho je, tek malo vetra;
a morem brazdi lemeš jak.
Gle, na horizontu niskom
zemske zore, zemskog spektra,
danjeg sunca prvi trak . . .

AMERIKA

Stihovi ove grupe su iz vremena od kraja g. 1915 do kraja g. 1919, od polaska za Severnu Ameriku („U emigraciji", oktob. 1915) do pred odlazak iz Severne za Južnu Ameriku („Ne mogu..." okt. 1917).

Raspoloženja izazvana katastrofalnim periodom Rata (1915-16) merodavna su i za prve utiske i reakcije na obestan život Amerike u vremenu profiterskog prosperiteta (parade na narodni praznik blagodarenja za blagostanje, "Thanks-giving day"), pre njenog ulaska u rat, u kojemu se je istom stvorila nacijonalna svest i razvio amerikanski nacijonalizam, koji je kasnije zaustavio novu imigraciju i forsira „svarivanje" svih doseljenika u velikom „kazanu za varenje" ("melting pot") amerikanizacije.

Sva žurba Amerike usredsređena je u pokliču: "Hurry up" (Heri ap), „Žuri!" kojim uvek zaposleni ("busy") Amerikanac tera tempo rada u radionama ("shop", u izgovoru naših iseljenika „šapa" i u životu.

Stihovi „Wild West", „Nevada", „Golden Gate", „Pacifik", „Fair Tiajuana", „Na sever" i „Shasta" inspirisani su putem u Californiju u martu i maju g. 1916. Američki Zapad je znatno drugačiji od Istoka i od Centra: i ako je bio naseljen u vezi sa pomamom za zlatom (San Francisko), on je pristupačniji idili po lepoti pejsaža, cvatućih voćnjaka, klimi i moru, pa su za to onde i mnogi centri duhovnih pokreta Amerike.

Centralni put sa Istoka na Zapad vodi preko visina Nevade, uz planinsko jezero „Tahoe", u dolinu Sacramenta, do zaliva S. Franciska, otvorenog prema okeanu „Zlatnim Vratima" („Golden Gate"); preko južne granice Kalifornije je na meksičkoj strani internacijonalna kockarnica i „večni vašar" Tiahuana („Fair Tiajuana"); na severnoj granici vulkanske planine sa veličanstvenim visovima brda Šaste („Shasta"), skoro uvek u snegu.

U EMIGRACIJI

Vi pitate me, Ledi: odakle sam i tko sam?!
Ja gorda neka nada sam zlonapaćena kraja
od pet Kristovih rana i od čudesa osam;
grk pelin cvetne zemlje, a pesma sred rusvaja.

Po duši sam pustinjak kog — svetska vreva draži;
i mudrac sam u koga baš svaka suša dira;
anonimno-reklamni profeta — svetih laži:
tankoćutni poeta — što stoci perorira.

Kandiono sam ulje — a mažem os kotača;
razdrobljen dragi kamen — da prosto staklo brusi;
ja smesa zlatnog blata i sladogorkog plača:
ljut jad što — blagosliva; gord slap što — suze trusi.

O, da vi znate, Ledi, svu tragiku malenih,
što bolji su od jakih, ko ovce od vukova:
o, da vi znate, Ledi, sav bol isprebijenih,
tek onda bi razumeli od kojega sam kova.

Al, čemu razumevanje? U vašemu salonu
prikašte me ko čudo što guta gadost svaku
a riga svetu vatru. Imate za sezonu
atrakciju. Najavite: „To je — Morlak u fraku!"

Tek — ni konvencijonalni vaš pozdrav: „Hau ar ju?"
ne marim čut kad uđem u taj vaš paradiz.
Prekipeti bih mogao, proklet vam sreću svu
i krinut: „Kad se ne brineš, šta pitaš — if ju pliz?!"

AMERIKA

Ova je zemlja ogromna i u njoj ima svega:
i led ju bije večiti i mori tropska žega;
beskrajne reke i jezera po telu joj se liju;
ugalj, rude i plinovi pod korom joj se kriju;
i buje šume stoletne i brzo voćke zore;
bezbrojna krda pasu je, beskrajno plâče more.

Tu gone se pustolovi bel_, crn- i crven-kože;
tu naselja i gradovi i države se množe;
ovamo zvečni dolari sveđ nove mase snube;
nu ljudi jedan drugoga nit ovu zemlju ljube:
kad treba put kroz prašumu, ne krče već ju pale,
kad treba napred, gaze i ubijajuć ne žale.

Tu zemlju nekoć podzemna je izrigala sila,
a voda ju uravnala kad preko nje se lila.
I sad je puna pakline i suslana i prhka
i sva su ljudska dela na njoj jošte jako krhka;
najviša gradnja diže se, a sutra je već oborena;
u jurnjavi za vremenom tu ništa nema korena.

O, sad razumem zašto naša doseljena raja
toliko želi smirit se bar — u grob Starog Kraja.
To deca ovde rođena na shvataju, ne žele,
otaca ne razumeju i čudeć im se, vele:
„Vi pričaste: otera nas zla zemlja i zli ljudi!
Šta vuče vas? Vi idite! Mi s vama? Nismo ludi!"

HERI AP!

Heri ap! Heri ap! — I kupe se radnici
i kopa se ruda i zbija se šapa;
pa kuće, kockarnice, grad zida na nadnici
i puni se prazna geografska mapa.

Heri ap! Heri ap! — I raste Amerika
i obest bogatstva i surovost bede
i srca od kamena, nervi od čelika
i crvenih obraza — glave sede.

Heri ap! Heri ap! — Tu do neba diže se
i zemlji do utrobe brzo se spušta,
kroz uspeh i pad svuda ubrzo stiže se,
nit mrzi nit ljubi, tek grabi i pušta.

Heri ap! Heri ap! — Vi travke bez korena,
vi lišće na vihoru, reke u pesku,
pustolovna velika deco premorena
što traže i odmor u blesku i tresku.

Vi večni nomadi, sveđ naskočno bizi,
bez slasti u sreći, bez bola u brizi;
ta — kad ćete jednom učiniti — stap!?
Vi bežite od sebe, ja — od vas. Heri ap!

PARADA

I opet silna povorka
po petoj avenidi
golemoga Nju Jorka.
Ima se šta da vidi!

Gromorno kliče svesilan
taj novi Brijarej:
„Da žive mir i obilje,
i naš — Tenks-givig dej"
Da živi barjak zvezdasti
četrdesetosam država.
Ti ratuj svete bedasti,
rat večera je mršava;
u našoj demokraciji,
u gustoj imigraciji,
presita republika
šarenog mozaika
je prva veličina
slobode orijaške,
od Kube i Filipina
do ledene Aljaške!"

Pod napisom, u senki,
u jednom redu stupa
starkelja troje, skupa:
Indijan, Niger, Jenki.
Spomenuvši se daklaracija,
star Jenki šapće: „Nacija".
Potvrđuje mu Niger:
„Jes ser, d nešn is biger".
Al reče crvenokožni:
„No ser, o moj belokožni,
nas troje novi „nešn"
napokon izjednači,
došljaci sad su jači;
za nas je — rezervešn".

Mrk Jenki viđe bruku,
oseti se — bez nacije
i već kod prve štacije
drugarski stisne ruku
Crvenkoži i Nigru,
i napusti tu igru
i hvastanje i larmu,
te pobeže na farmu,
mrmljajući: „Odveć zlata!
i odveć imigracije!
Taj narod valja istom stvorit!
Tu valja se još borit!
Tu — treba rata!"

WILD WEST

Opremih se, pa idem! Junački činim gest:
monotonom ravninom putujem u uajld uest.
Al smešan je junaštvom prikriveni strah moj,
ne napade me Indijan, ni Bizon, ni Kau boj,
nit prašumom, ni suhom prerijom, požar sja;
tek dimi tren, i crnac se smeška, njemu — ja.

Projurismo Nebrasku, Vajoming i Solt Lek,
poslednji trag gde ima još prepotopni vek.
Tjeskoba, smrt, tišina mormonskih voda tih
ne nadahnu me ni za jedan cigli stih.
I — usnuh. A voz juri uz pusti krš uzgor.
Sutradan tek — zelenit se viđeh prvi bor.

I penjemo se dugo i sopti stroj uz breg,
a vode mutne deru kroz sve to deblji sneg
što borju grane lama. Kroz drveni tunel
pod snegom, gorskim bilom, naš tren se vere smel,
a nebo Sier Nevada, zeleno-bela sva,
kroz modro oko gleda Tahoe jezera.

NEVADA

...Već sneg okopni. Brze vode teku
kanalima što bolvane pronose
golemih jela u dol, s gorske kose
u reku. A drvari seku, seku.

...Već nema snega; pod njim već ne dremlju
skrivena blaga. Vode jarke deru
i sa crvene zemlje zlato peru,
u ravan noseć plodorodnu zemlju.

...Već — za nama, u maglama, je gora.
Med crno borje mešaju se breze.
Zelenom travom cveće ćilim veze.
Naranče. Palme. Gle, i ćuh od mora!

...I evo nas u bujnoj, cvetnoj ravni.
Tok Sakramenta sav u suncu seva,
u Zlatni Zaliv zlato noseć peva:
To za te, San Francisko, grade slavni...

GOLDEN GET

O Golden Get, o Golden Get;
Ti, najviše čim Novi Svet
zavredio je ime Sveta.
O Golden Get, o Golden Get,
sa morem što rubinom cveta,
sa obalama kojim buja cvet.
O Golden Get, o Golden Get.

Odakle tebi ime Svetog Franje,
strmoulični grade sanje;
ti zlatna glavo glinen - nogu
na zapadnome Zlatnom Rogu.
Ko Fenić novi posle sagorenja,
ti raj zemaljski s mnogo iskušenja,
pod paomom si trnov cvet.
O Golden Get, o Golden Get.

Ti željo starih generacija,
ti pomoraca naših stacija,
sabiralište sviju nacija;
ti kićen zboru svetskih gracija,
ti zlatna luko rekreacija;
u tebi je sve blago i sav — smet;
blagosliva te i kune te svet.
O Golden Get, o Golden Get.

Al gusta magla kad sa okeana,
ko neman siva, morem se dovuče,
sirena tvoja kao zverka ruče
sred ulazišta tvoga, Golden Get,
kroz celu noć i preko celog dana:
i stravom teškom ti si obuzet,
O Golden Get, o Golden Get.

PACIFIK

Spušta se bašta golema niz obronak od više milja:
šume i tratine, humci, jezerca i sto vrsti bilja.
Silazim. Odjednom stadoh zapanjen, jer mi se pričini
fata morgana pješčane pustinje u silnoj daljini.

Tempom neviđeno sporim, bjelušavu zibajuć grivu,
potmulo šumeći vali preplavljuju beskrajnost sivu.
Uzima dah mi i guši moj stravično - zanosan krik,
silni i porazno divan, vaseljenski - gord Pacifik.

Glas njegov ima dubinu što ne čuje više je uho,
Za tren činjaše se meni da ponoći u doba gluho
večnost mi tajne otkriva i stenje i šapće i muca,
maljem golemim, al mekim, po glavi i po srcu tuca.

Mekanom pržinom prilazim beskrajnom žalu i klecam,
glavu omamljen obaram, pak mi dolazi da jecam:
o, ja bi hteo bit galebom, letiti sam i bez jata
večno po tebi Pacifiče, — daleko od Obala Zlata.

FER TIAHUANA

Malena, kratkoteka reka
Junajted Stets deli od zemlje Azteka.

Slom oblaka bio provalio brane u brdima,
ponesao mostove, sela i ljude niz dolove.

Na šesteroprežnim, visokokotačnim na kolima
skotrljali smo se niz klizavu padinu do vode,
što granični potok u po milje gliba proširila.
Do gležnja nam voda, a konjima glava tek virila.

I evo nas živih pred „Fer Tiahuana"
Pred vašar-igračnicom Amerikana;
u dernom Salunu „ala Meksikana":
u zemlji lasoveštih republikana.

U trku, na konju, proletio
nizacki i garavi svat:
u očima sam mu zametio
divljinu, krvožeđ i rat.
Krv, mešana četiri veka,
Indijana, Crnih, Španjola,
Misijonera i apoštola,
još uvek odaje — Azteka.

U oku mu gorio plamen crveni,
kroz plamen sam vidio simbol žrtveni:
dvaest hiljada roblja svakoletnu seču;
a u ruci Huitzilopohtlia žrecu
na živo izvađeno srce krvari,
ko hostija sveta sa kom misionari
krstarili, koljuć u ime Svetaca;
žrec nebu ga diže, pa pred Boga baca.

I moje se srce u bolima
već grči s te meksičke pohode.
Što pre da je preći preko vode
visokokotačnim na kolima.

Krvožeđe ili zlatožeđe
još žrtvuju srca Tolteka,
i s ovkraj i s onkraj od međe,
i danas, i uvek, do veka:
čas Huitzilipohtli dragunima,
čas inkvizitorskom Laž-Hristu,
republikama il' milijunima,
krv žrtvuju krotku i čistu.
A crkve i carstva i republike
sve „laso ala meksikana";
zvek večito divljačke muzike
iz velikog — „Fer Tiahuana".

NA SEVER

Dovabi „pionire" glas zlata, što se krilo
pod kapom čista snega na slemenu bregova.
O zlato se je bijuć to ljudstvo porazišlo
po cvetnim dolovima, što bili stan bogova.

Tom zemaljskome raju nadenuše imena
svih svetaca, u doba kad stari misionari
krštavahu divljake. U sadanja vremena
tim svecima reklamno se služe milionari.

O božji ubogaru, Asiški Sveti Frane!
I tu zboraše Bože kroz ptice i kroz cveće,
kroz sunce i nebo plavo. A sada božje rane
i manje svece peku u ovom paklu sreće.

Metropola je tvoja sad Babilon od Uesta,
a Sodoma anđeoski je stan Los Angeles.
A ipak u tom kraju, na više tihih mesta,
Duh prve žiže pali za mistički svoj kres.

Ja ostavljam zlatoglavo-glinonoge kolose
i meksičku divljinu i lepe cvetne bašte;
ja idem, jer se jako zaželjeh gorske rose,
na sever idem, tebi moj sneže gordog Šaste.

ŠASTA

Kada su užasnim potopnim lomotom
u more ronili Atlantski svetovi,
iz mora zapadnog, lavinim glogotom,
niknuše plameni vulkanski cvetovi
Anda, Sier Madre, Nevada, Kaskada,
iz ognjen-korena crnoga Hada.

Med jednom gorskom i med drugom verigom
vode sad cede niz planinska podnožja.
Uz tok Sakramenta se, rekoderinom,
suče naš dvotračni zmijoput od gvožđa.
A iz daleka se na suncu lašte
kopneći snegovi velebnog Šaste.

Grudi nabreklih od podzemnih slatina,
mleko je pustila planina Gordana
curit mahovinom kuka i tratina,
jarcim i ravnima novoga Jordana.
U vodu gazim i — primam krštenje,
izvoru prilazim — po odrešenje.

Zavetno penjem se nogam i rukama
uz bok planine — do gordoga grla;
padam joj na grudi i jecam u mukama:
„Digni me Ti, što si u prah me strla",
i — pričešćivam se — grudom od snega,
čist u belini nebotična brega.

Slava ti! Pozdravi, Šasto, udaljene
Hud, Raineir i druge starce vulkane
Oregon, Vašintgona i Montane.
Ja ću čistačima šume propaljene
niz strm-sunovrt, u kiši i buri,
mirnije duše — niz vode Misuri...

NE MOGU...

Amerikol Ja znam,
mrgodeći se na te — činim krivo.
Al čuj: ja ovde osećam se tuđ i sam
i sve što buči oko mene živo,
mir groblja mog ko pjana pesma skvrni;
od sjaja tvog u duši sve mi crni.
Bogatstvo tvoje, tvoja obest pusta,
slatkiši su što trpko grče usta,
pa sipljem psovke, sipljem žučne ruge;
ne, ne zbog tebe, već zbog svoje tuge...

Amerikol Ja nisam slep:
da, i ja vidim silna tvoja čuda.
Al odviše si bučna, sretno-luda,
a bol moj traži mir za san moj lep,
san protančane krvi, želje sklada,
san što ga sanja gorda nemoć jada.
Ti — sva sloboda, mi — rod Prometeja;
ti — bujna stvarnost, a mi — tek Ideja!
Razumij, shvati za što, ko bez svesti
kad pružam ruke — moram grčit pesti.

Amerikol Ja znam
da smešan je moj rug. I mene dira
tvoj „melting pat", taj veličanstven san.
Al — mi smo tu ko nezvan gost sred pira,
pa ne znam šta bih: da l' da lagun palim,
il' u taj kazan i sam se uvalim.
Ne, ne! Za seku si mi odveć jaka,
za majku si prestrana, a preskupa
za nevestu! I ponos siromaka
i jad moj kažu: ne možemo skupa!

Čast, slava tebi!
i na svakome dobru tebi hvala.
Mi dug ti nikad vratit mogli ne bi:
slobode slast okusit si nam dala!
I tužno mi je reći ti: „Gud baj".
Al radosno ću u razoren Kraj,
i narod moj ću kretat na taj put
i trgat ga od lonaca Misira;
jer nema skuta što je majčin skut,
ni radosti no usred našeg pira.

NA KORDILJERI

Leti godine 1918, za dvomesečnoga boravka u Peru-u (maj—juni), nastali su stihovi ove grupe, na visinama Huarona i Sero de Pasko (4500—5200 metara), u Kordiljerama, gde ne raste više nikakva vegatacija osim mahovine i lišaja; gde na pustim, daleko protegnutim visoravnima („Pampe"), usled razređenoga vazduha nastaju fantastične optičke varke zrcalenja okoline u slojevima vazduha kao na vodi, što daje iluziju da se putnik nalazi kod obala kakvoga jezera; gde se dižu fantastične formacije kamenih gromada najčudnovatijih oblika o kojima retki Indijanci pričaju da su okamenjene šume, vojske i narodi; gde su od prastarih vremena brda isprebušena poput krtičnjaka rudnim rovovima, a rude i rudno kamenje najraznovrsnijih boja, izbijaju svagde na površinu i čudnovato bojadišu čitavu krajinu.

U tim krajevima, gde su Englezi, Francuzi i Amerikanci instalirali velike rudokope sa modernim napravama, stari španjolski Konkvistadori su vadili rudu na najprimitivniji i najsvirepiji način, goneći pitome Indijance pod zemlju, bez ikakve bezbednosti i bez obzira, tamaneći ih na stotine hiljada i na milijune. Ostaci tih Indijanaca su Čoli, ljudi maleni, zdepnasti, širokoga lica, mešane rase, tromi i degenerisani.

PAMPA

Visina!
Šesnaest tisuć nogu.
U predelima mina.
Bliz utrobi zemlje i — Bogu!

Kud sluhneš — sve mirno: ni trke ni rada.
Ko nedeljni danak.
Tek vazduh: živ, redak i tanak,
nadražljivo titra i oči ubada.

Kud gledneš — ni travke, ni busa, ni drvca,
tek lišaja tvrdih po stenama sag.
Sa dahtanjem teškim i klopotom srca
po ravni gonetaš putevima trag.

Na pampi, po strani,
od tanana zraka u fata morgani
ko: okolo voda da leži,
okoliš ko da na njoj pluta·
a kako se primičeš, laž-voda beži.
zemljušina ostaje žuta.
To bezvodne pustinje zlobne su magije,
u žeđama osame — slike nostalgije...

KAMENI NAROD

I padosmo pred čudno čudo:
iz ravnice izbila, divlje i ludo,
u bešumnoj pustinji, ko — šuma od bora:
kamenitih borova ukleta gora!
Milijon šiljeva u nebo strči,
milijon se trupova zgnječenih grči,
milijon je nemani što nemo prete,
milijon je harpija što će da polete.

Nu kada smo srčano ušli med stene,
kroz klisure iskonske „Straže bez smene",
u prkos kad prođosmo „Dveri od strave",
a da nam se stena ne surva na glave,
u nutarnjem nizu — ta šuma od kama
bi nalik na stupovlje gotskoga hrama,
na ogromne orgulje svirala tamnih,
s kubetom plavetila nebesa slavnih.

Oj, čudni stražaru pred „Riznicom ruda",
oj, stravični bedeme „Visine čuda",
oj, grču titanskih konvulsija Geje,
oj, pesmo geološke praepopeje:
tu vidim sve bolove što ih u huku
promučila Zemlja kad Nebu je sina
porađala: bogatu Gordost visina!
Lepoti se divim, a poštujem muku.

KORDILJERA

Pa dalje. I na više.
Sve tiše i tiše.
Visoravan svuda je puna
močvarastih blâta i bistrih laguna,
što u nebo glede ko modre oči,
a sa njih se stotinu rečica toči,
i srljajuć goni
u krilo raspojasnoj — Amazoni.

A brda od ruda
šarene se svuda:
modro-crna, bela i siva,
i prašno-zelena,
i žuta i masno-crvena;
i sto drugih boja se skriva
u rupama mnogim, otpacima raznim,
u laštilu stenja, u jarcima vlažnim.

Pod plavetnim nebom,
visoravni uokrug — Ande,
sa kapama snega:
sve breg do brega,
„sero" do „sera"
sve do višeg viši, zubatiji, grđi:
ko krunište silno golemoj na tvrđi.
Grudobran je moj — Kordiljera.

RUDNIK

Kao zverka mrtva leglo je glomazno brdo.
Oštrim noktom razgrebena
svaka mu je stena;
krtinama prorivena
svaka mu je rudna vena.
Iz rupa ilovača, meka i žuta,
i hrhka ruda i ruda kruta,
mastiljavih boja surih,
kao krv stinuta iz rana, curi.

Pođosmo mrkome brdu do ladnoga metalnog srca.
Uđosmo u mrak
sa svećama acetilena.
Zagušljiv je zrak,
a rov je pun nemirnih sena.
Sporim koracima gacajuć kroz kaljave mlake,
mičuć se s puta kolicima
što iskrsnu pa u mrak se gube,
dođosmo do grla grotlu strmoglavom. Od žice jake
primi nas nosilo, pa nas još dublje udube.

Rudnik nas požudno niz grlo srče.
Niz katove mnogih galerija prete
razjapljena zjala mračna.
I sećam se: ovo je slika tačna
sna što sam sanjao često ko dete:
u dno da me vuku patuljci duge brade
u neke žrvnje i kazane, iz kojih pare kâde,
gde s časa na čas, Rudni Duh — malu decu baca,
ko primesu baš potrebnu za varivo tih kaca.

Dopresmo do dna,
do srčike najdeblje žile.
I tu, ko i gore, sura, mrtva stena.
Gde si Rudni duše dečjih uspomena?
Tu zar, u toj špilji? Kroz rupu prolazim...
Smeškam se i — bojim... hoću l' šta da spazim...
Onde? Gde se stene maste?
Čudno! Kako kristal bujno raste!
Iz kamena crna modra vitriola
bubreći se, cakli ko na drvu smola.

Moćan je čudni taj miris
rudnorodnoga Žerminala...
Kako sve vrije i kuha,
i diše... i hropti... i žive.
Patuljci su tu,
i okolo uha
mi dahću: „Hu! Hu!"
U vrtlog omaglice mlečno sive
jak udisaj špilje sve dublje me vuče.
Iz stena se Rude izvlače,
i plešu. I talambas tuče.
Na vazduh!
Aj, guta me metalni vir!
I on je tu, evo ga, Rudni duh,
golem krt,
krut ko smrt.
Onda mir...

OKAJAVANJE

Stravičan mir.
Teže me guši,
i jače me gluši
od pećine loma,
od tutnjave groma.
Vrtoglavo vrti se
vir.

Iz ledene strave
patuljci su stali pomaljati glave.
Poprimaju likove Čola,
sa okom skamenjena bola
što osta im od onoga doba,
kad četa Pizara
tu zemlju pohara,
i slobodan narod pretvori u roba,
i natera ljude
da kopaju rude,
i sinove sunca ko krtice mraka
pod zemljom podavi.
Ja ovde, u dnu ovih raka,
kroz muk čujem šaptati jasno:
„Za osvetu — nikada kasno!"

Prepoznajem vas.
Dočekali, dakle, ste ipak vaš čas!
Od baštine greha tih konkvistadora
još živemo i mi. Pa zato
i danas se kajat još mora
što činili oni su od vas — za zlato.

Da, kriv sam vam i ja;
da, i ja sam nekad ovuda se skito
sa hordom Pizara,
i samo za Inkino zlato vas pito,
i bičem vas tero u rovišta stara,
da vadite rudu, a sebe ukapate
ne videći sunca, dok ovde ne skapate.

I tu ste me čekali, strpljivi Čoli!
O, zar vas još i sada boli,
da tako me bijete sa vašim mûkom
i s vašom mukom?

A ti, Rudni Duše,
šta, krte, po srcu mi ruješ,
i kakovu osvetu snuješ?
Il pitaš: jel posle vekova,
bar sada, i tu, na dnu rova,
proklicala klica smiljenja
na vaša trpljenja?

Ja znam:
svećenik si bio
Sunca.
Tvoj hram
Kusku sa vrhunca
od zlata je bleštio.
svetlost si slavio,
Suncu si klanjao;
a ja sam te za zlato Inkino ganjao,
u rovove spravio,
u večitu noć.
I sada sam do tebe morao doć,
da vidim i znam
šta je tvrd ovaj kam,
šta je teško bit sam,
šta je beznadan mrak,
šta je podzemni zrak,
kakav život je roba
sred takvoga groba!

Ne gledaj me, dosta je, stani.
Već pristajem, ostajem tu!
I neću sa vraćati vani
dok krivnju ne okajem svu.
— — — — — — — —
— — — — — — — —

Zaustavlja se vir
i u krv mi se vraća mir.
Po glavi me pokriva mekano ćebe,
sve manje me oko srca zebe
i sve je manji tlak

i sve je čišći zrak
i sve svetliji mrak
i — opet se osećam lak...

Al — šta će mi svetlost ova?
I što ste me digli iz rova?

Još je neokajan zločin Pizara;
svetom još ide divljačija stara.
Svet taj nije više za me lep;
postao sam za njeg slep;
uvek u njem videti ću gadost;
mrtva je u meni svaka radost.
Ljudi se bojim, sunca se stidim:
dole u rovu sve bolje vidim;
u mraku, kod povampirenih Čola,
iskrenijom molitvom bola
bi molio Svetlost i klanjao Suncu
no gore, na najvišeg brda vrhuncu...

VREME I LJUDI

Svi stihovi ove grupe pisani su jeseni 1937 i zimi 1937-38 god. (Zagreb, Korčula, Beograd). Motivi dva zapisa („Svetlost u mraku" i „Veliki i mali") su ranijega datuma.

GOSPA TOPOVSKA

U primorskom gradu, tvrdome i starom,
kod gradskih vrata, do općinske kuće,
nadsvođen prostor stoji, sa oltarom
Bogorodice, znakom vere vruće
u čudo, kojim nekoć grad zaštiti,
kad ga Turci stali topovima biti.

To ništa nova za primorsko mesto.
Al je na oltaru neobično nešto:
oltar je bez sveća. Oko te Madone
meštani su pravo stavili — kanone
umesto svećnjaka, a kugle vrh cevi
mesto plamenova, u čast Blagoj Djevi.

Kakova vremena takova i vera,
pa umesto plamen od voska duplira,
top ka nebu strši uz Gospu od Mira.
Gospa Svećna sad je — Gospa Kanoniera!
Primer da se sledi i na sve oltare
meću — top i puške, maknu sveće stare...

DVA SVETA

Dugo sede, šute, cigarete puše — Mujo, Avdo, Meho, —
na ivici zida povrh reke. San ih hvata. Sunce pali.
Meho klima, gubi ravnotežu, u reku se svali.
Minut posle reče Mujo Avdi: „Ode Meho!"
Posle druge dve će Avdo: „Valaj, ode..."
To je „kismet", učmalost — na rubu brze vode.

Brzo, bučno, prašteć — jure Majk i Đani
kamijonom drumom i lice im gori.
...Kola... Farmer... Drema... Sudar kola obori...
Krik... i krv... i smrt. Majk dreknu: „Drž, ne stani."
Đani daje gas i više: „Stići ćemo."
To je „biznis". Pravo bržeg: „čekat ne možemo".

Dva kontrasta, dve kulture, dva razna sistema,
al kraj jedan,
uvek bedan:
Čovek gine, kada čovek besni, il' kad drema.

Mujo, Avdo i Meho — nisu ništa hteli. To je sreća
u spokojstvu bez mišljenja i bez uzbuđenja.
Majk i Đani jure pjani bez mimoilaženja.
To je progres: borba, rad, konsum i mnogo smeća.
Mujo i Avdo ne ustali. Majk i Đani nisu stali.
Meho udavljen. Farmer zgažen. Dva čoveka... Ko ih žali?

ČUDNA MI ČUDA

Neka očajana luda
obalom vrluda,
pjanom društvu put zakrči,
viče: „Žeđam pravde,
ne mičem se odavde!"
„Žeđaš?" — jedan iz družbe istrči,
gurne u vodu ludu: „Žeđu gasi!"
„Pomoć! Pomoć!" — a nikog da spasi.
Ču se povik: „Udavi se luda".
Smeh odjeknu: „Čudnoga mi čuda!"

Gužva. Vika. Sukob. Pucanj. Jauk. Krvca.
Neko beži; drugog vuku; neko hropcem grca.
Našli u jednog letke, u drugoga kamu.
Histerija zgrabi neku staru damu;
čupa kose i više, šake pruža:
„Ubili ste majci sina, ženi muža!"

Dreknu netko: „Šuti!" Drugi reče: „Kina,
Rusija i Španija i Habeš, Palestina,
Tu se pada, — pa što buncaš, babo luda
zbog to malo? Da, čudna mi čuda!"

Sedi čika, žvaće, mrmlja, čitajuć novinu:
„Vekovima gradili smo, sanjali o raju,
a gle što se u tren ruši sada u Šangaju,
u Madridu i Oviedu, Pekinu i Nankinu!"
No ga uči zet inženjer: „To je nova praksa:
besposleni traže rada, treba gradit svuda
stroj, što pravi stroj, što dela stroja ništi.
Mnogo sveta! Za to rat je dobra profilaksa:
gradi — ruši, živi — gini, da se cesta čisti.
Šta se čudiš? To je ciklus! Da, čudna mi čuda!"

Kemičara nekog malo, ludo dete
u fabriku došlo s majkom, u posete.
Pipka ljubopitno stakla i epruvete
i poče da čini na sve strane štete.
Okrene se pronalazač novog eksploziva:
„Zaboga ne diraj!" — viknu očajnička lica.
Majka ciknu. Dete staklenku preliva:
Prasak... plamen... tresak... Gle, deteta luda!
Igrajuć se delom oca — posta ocoubica.
Kakvo vreme takva igra. Da, čudna mi čuda!

BORBENI DROMEDAR

Iz crne je Afrike došla ova priča:
ambicioznom nekom goniocu deva
omrznuo zanat i suva Sahara,
pa poče trenirat, silom ljuta biča,
ubodima šila — to bolje uspeva —
za borbene igre — svoga dromedara.

Taj pustinjski dobri, skromni trhonoša
i borbeni zanat doskora izuči:
papcima udara, grize, peni, vrišti,

teraju ga na to bič i hrana loša
i gazda, što jadnog sve to više muči,
želeć bešnjeg borca, krv da jače pišti
I dromedar besni i grize i bije
protivnike nova a drugove stare,
sve žešći i bešnji, slepiji i ljući.
Pare pravi gazda, okuplja i — brije
putnike, trgovce, goniće, gospare.
No sa svojim borcem svaki dan je krući.

Ali — jednog dana — silom šila i biča
pre borbe nadražen, od boli i žara
obneviđe deva i — gazdu napade.
Priviđe u gazdi — borca dromedara...
Srće, grize, gazi i — za čas ostade
kup zgužvana mesa od ljuta gonića.

To je priča. Iz nje nije odmah nužno
vući moral. Ali — zgoda se je zbila.
I slika o tome bila u „Corrieru".
Trenerima ipak bit će možda ružno
devama kad borba postati će mila,
pa igre povedu širom po Imperu.

SVETLOST U MRAKU

Vreme nam je takovo:
sve borba i pljačka i krv i greh,
i očajni plač i luđački smeh.

Otupismo u ljutoj borbi svi:
savest nam spi,
a žuč vri.
U čislu se zločin za zločinom reda,
u crnu se potku crvena nit upreda,
ni pred čime nitko ne preda
i haos sve veći, a — u ime reda!

Šta! Čovek?!
Crv!
Šta! Srce?!
Krv, krv!
Da žive Požar!
I Veliki Krst!
I Veliki Prasak!
I Velika Smrt!
A umesto krsta i božjega lika
na oltaru da bude — mač od čelika!

A ipak je od — božje iskre požar taj što gori;
i ljubavi je žeđ što mržnjom rogobori;
i nadanje je što nas sa očajanjem mori;
i strašna želja neba što nas đavolima stvori.
Izgaramo plamenom sebe što ždere,
a svaki zbog neke Himere
što ljuto ga vara
i poput pantere
mu srce para
i krv mu pije.

A ipak, nešto klije
i u toj zemlji ratnim rovom preoranoj,
i možda će već u proleti ranoj
da izbije u zelenilu novom.
Sve osećam da u rasapu ovom
i smrti ovoj ima — nešta živa,
i mnogo zlatnih niti da utkiva
pored crvenih Nevidljivi Tkalac;
i glinu krvavu da mesi palac
Nevidljiva Vajara;
i da već ima građe i crtanja
za nova zdanja
u Velikog Neimara!

Baš najcrniji kad je mrak,
najživlje trepte zvezde sred zrenika;
kad najviše nas guši trovan zrak,
razbijaš prozor — za više kisika.

Ljut otrov daje otrovanom leka:
u paroksizmu zverstva, od čoveka
užasnuta će zver iz njeg da uteče,
i mir će doći kad sav jed isteče.
Na nakovnju Nevidljiva Kovača
u srp se svija oštrac ljuta mača.

I naša će se savest da razdrami
i svatko dug svoj brzo će da plati,
kad čovek sam se pred sobom zasrami
i — sebi se povrati.

ČOVEK

Govorio je čovek:
Početak svega dobra,
sredina i svršetak
je — čovek.
Od njega, zbog njega
sve zlo i sav užas,
od njega, kroz njega
sve dobro i sav spas.

Nu rekao je skeptik:
Životinje on je svršetak,
bogova početak,
nesvršeni stvor:
veliki vir i večiti nemir,
kliktaj i plač,
prašak i svemir,
cvet i drač;
med nebom i zemljom ševa ptica
i crna vijavica;
pô đavla pô sveca;
od glave što pita i srca što jeca
zamršeni čvor;
upitnik drski, a zbunjen odgovor.

Uzbudio se pesnik:

Kad anđeo već nije
zar mora biti zver?
gospodar kada nije
zar mora biti ker?
U čemu je njegova vera
i koja je njegova mera?
I koji mu je smer:
let ili pad,
uživanje il jad?
Svak veran je sebi,
duh duhu, zver zveri,
a što čovek ne bi
da svojom se merom meri?
Da bude sam sebi,
i drugima — čovek...!

A mudrac je reko:

Ne može, ne može,
jer čovek je tu samo putnik i gost;
tek most
preko bezdna što deli
svet crni: beli.
On gušter je na steni
što pada i što se penje;
kameleon u večnoj meni;
pô stvaralac a pô stvorenje;
lav šta se bori;
kukavko šta tavori;
kupa s pola gorka bola
s pola rajevine;
mehur vrenja što sveđ kola
izmed dna i visine,
čovek — to je put i pravac,
nije stojno zdanje;
čovek — to je samo mamac
za — bolje izdanje;
čovek — to je samo ruho

dana teškoga rada;
čovek — to je samo uho
za naveštaj sklada.
Čovek — to je propinjanje,
rast, let u visine;
čovek to je okajanje
za grehe nizine.
Napon, napor i stremljenje,
vera, borba, večno bdenje,
to mu život i značenje;
lestva da se uvis penje
znamen i opredeljenje...

Ušuti mudrac, zanemio poeta...
Raziđoše se. Svaki se otšeta
u drugom pravcu i sa drugom misli:
mudrac da motri dokle se tko penje,
i napora da meri rezultate,
a pesnik da se nađe gde tko stenje,
da polet daje onima što pate.
— — — — — — —
A čovek se i dalje propinje i povija
ne pitajući kako će sam sebe prerasti;
pokušava da leti a sve se boji pasti,
sad lav a sada pseto, sad oro a sad zmija...

PREMUDROST

Ja, šta smo mudri, pameti duboke!

Sve raspreli smo misli i razloge nanizali,
i tako se od stoke
visoko poizdizali.
Od opreza i trezvenosti — ništa ne čineći,
od zečjih oči — ništa ne videći.

Mudrovati toliko ni trebali baš nismo,
jer pravo su učili Hindusi stari:
„Intelekt je nepostojani majmun sveznalica,

i veliki ubica!"
On ne gradi, on stvaranje kvari;
on život prevodi u broj i u pismo;
on srcu kaže: „stani!", životu vadi drob;
a njegovo seciranje pacijentu kopa grob;
on krvne žile steže
i miške veže.

O, što smo mudri — ništa ne čineći,
i sveznalice — ništa ne videći!

Al, mi bi ipak, ipak, nešto hteli,
tek — misao nam za srcem zaosta,
i ne umemo biti smeli;
stojimo usred mosta,
uzeti od paralize;
nit struju prelazimo,
niti u nju gazimo;
izjedaju nas analize,
mizerije, histerije,
Mi publika smo sa galerije
života.
Jad i sramota!

A to je zločin protiv Svetog Duna,
i zakona života, što je — akt.
Najlepše je što stvaraš iznebuha
u igri kojoj život daje takt.

Tko igrat neće — van će iz orhestra,
med slušaoce, ako ima sluha
i — plati kartu. Tko nije za meštra,
neka je kritik, ako ima duha.
Al tup posmatrač, večiti kunktator
da um naš bude, ko durak-gnjavator
i mudroprelac šugav mačak star;
na to da sroza sav svoj božji dar?!

Zasuči, srni, stvaraj, pa i greši;
nu greh ne kaji strahom i pepelom,
već novim skokom nove snage dreši:
što pokvariš — popravljaj novim delom.
U ritmu dela sazreva iskustvo,
iz svakog čina kipti novo htenje,
u smelom letu je — oslobođenje:
aktivnost je čovečje preimućstvo.

VELIKI I MALI

O, kada bi znali
svi bezbrojni mali,
svoju cenu u razvoja meni,
i onda kad miruju poput pučine
kojom lađe se šetaju u daljine,
i onda kad olujni vetar ih krene,
pa ruše i besne i pene;
a veliki kada bi stali
na svetskoj areni
u pravome svetlu u pravoj visini,
svima lakše bi bilo
u olujini...

Maleni,
bezimeni, prezreni,
ko na moru vali
pod vetrom što šiba i munjom što pali,
osećaju da su oruđe
u golemim Usuda rukama,
pa šuteći ginu u mukama
za ciljeve nejasne, tuđe,
i ulogu igraju
što Sudba je piše i — slušaju...

A veliki,
bogoliki,
mudraci preznameniti,

i sebe same nastoje opseniti
da vode svet; a u očaj padaju
kad u gužvi tek malo postradaju;
i spremni su možda da se i — povuku,
kada drugi se za njih već neće da tuku;
od jeda se znadu učinit gromoviti,
svi ti veliki i ti glasoviti.
Nu kad je do lične koncesije,
pa i samo zbog dobre impresije,
tad evo — duševne depresije;
Il gordoga: Ne! I — secesije.
I onda se sedmerim velima
omotaju — suštim načelima...

Načela! I gordost! Oh, neznani
milioni ne srću u bezdani
zbog gordosti i zbog načela,
već zato što srce im kaže
što priroda kaže im cela:
kad bije se veliki boj,
tad ništa ne važe
ni mudrost sofistike,
ni magle mistike,
već krv, nagon, sudbina i broj;
i ne u načelima
već u velikim delima
gubeć se — baš oni vekuju
što najmanje očekuju!
za večnost su oni što pale
sve mostove i brišu račune,
ne oni što koče i večno se žale,
i tek od taštine se bune.

Nu ipak,
kad sve je već gotovo,
i sve je već novo,
baš oni tad podižu glave
jer trebaju slave,
i časti,
i vlasti;

ta oni su mnogo se brinuli,
i mnogu su zaveru skovali,
i mnogoj se misli dovinuli,
i mnogu su noćcu žrtvovali,
i mnogo su novo
prozborili slovo!

I treba, da, treba,
po pravici zemlje i neba,
i za njih da svet se postara:
na kraju, u danima slave,
sa gruvanjem iz svih mužaa,
da poslednji vali,
što dignu ih svi oni mali,
i njihove u vis uzvitlaju glave;
da te veličine
po vrednosti svrše:
od svih briga rešene,
da strše
u pravome svetlu do prave visine,
u sveta areni
visokom na stupu visoko — obešene...

A bezbrojni mali,
što sve su dali,
mogu ostat i dalje maleni:
alati sudbine,
i razina mirna beskrajne pučine
po kojoj će lađe da spokojno plove,
— do oluje nove.....

KATAKOMBE I PLANINE

Čitao sam negde: „Smisao je gasova i bombi
da veru vrati nauka, a dušu lom i klanja;
civilizovan svet će da pod zemlju se sklanja
i vera nova pocvašće iz novih katakombi."

Znam drugu priču: svega tog ne treba svet sa sela;
on ima zraka i prostora i brdine i njive
i ne smože tih otrova kemindustrija cela
da prekrije ih. Rodi rod, svet kuburi — al žive.

Tu, gore po tim brdima, sred šuma i kamenja
plug brazdi šire i plodnije od bombe iz vazduha.
Smrt raste od setve kuršuma, a život iz semenja.
Od zelem-trave mleko i krv, od sunca iskre duha.

Dok grad se sklanja pred sobom pod ploče od befona,
po mraku tražeć pamet što na svetlu je izgubi,
na njivi selo znoji se, a u hladovini ljubi,
po visovima planduje, sve povrh avijona.

Tu ne stižu ga gasovi, ni tenkovi, ni bombe,
ne mori glad, ni strah, nit ruši mu se imanje.
On — rosnom zorom za stadom, a vi u — katakombe!
On ima meh i frulicu, vi gas i top i klanje!

Al jednom, kao nekada, kad vas već malo bude,
a premnogo tih stočara planinskih, svoje ljude
u dolove će opet slat, sa torbom punom sira,
sa jakom krvi u žilama, sa mekom frulom mira...

TRAKTAT O METODI

Mrak vladaše i čovek je bez sveće
tumarao za srećom, ne videć kuda kreće.
Tad dođe Umnik, reče reč: „Izvesnost jedina
je miso moja: mislim, dakle jesam!
Ispravan metod, sigurna istina;
pravilno misleć znam tko sam i gde sam."

Procveta znanje, veštine i progres.
Bi mozak bog i „ratio suprema".
Od pameti bi bogat svet. I svet obuze bes,
pa: „uspet il' ne uspet" bi jedina dilema.
Sve tehnika, pa: svrha sva opravdava sredstva;
doć na vrh, to je glavno, ma kakva da je lestva!

Naučen tako, čovek i meri
sve po koristi cilja,
kog svatko sebi stavlja, sam sebi blagosilja.
Racionalizovanih je svet taj čopor zveri
što žderu se međusobno, razrešene svih spona,
a lučom mozga pale svet. I gori vasiona.

Al — gle, kroz tutanj bezbrojnih topova,
kroz hropce krvi iz tela što se trza,
kroz prasak bombi, šum letala brza,
kroz penu besa, iz senke što baca
je požar — glas zar novoga Mudraca
ne uči opet naučanja nova?

„Škorpijon je miso! Izvesnost je — delo!
Po delu kažem se i vredim, dakle — jesam.
Uspravnim hodom čovek sam, znam gde sam,
kad smelim činom s oči skidam velo.
U nebo se ne ide četveronoške kroz pako.
I nije glavno: otkuda i za što, nego — kako.

I nije smiso sveta u pravcu kuda ide,
no u duhu kojim diše, koraku kakvim hodi.
Od pogane se ruke i po krutoj metodi
svet smrknu mrakom dima, pa oči obnevide.
Cilj sredstva ne posveti, već sredstvo cilj. I nije
toliko čista cilja da blato sredstva izmije.

O, čujte. Kriv vam nauk: „Sve u tom je: bit spretan!"
Iz zla se uvek zlo, a dobro iz dobra rodi.
Do prava samo pravi put, a čist istini vodi.
U zagrljaju zmijinom ne možeš biti sretan.
Od ljubavi se živi, od od otrova se mre.
Ne svrha, — nego sedstva i metod — to je sve".

NOVI KRSTAŠI

Tko će biti jači?
Mašine ili ljudi,
teorije i klase,
sistemi i mase,
il duše ljudske i ćudi:
ta besomučna igra il — igrači?

Zauktao se svet,
zamrsio je splet,
i sada — tko će smet
mu zadržavat kret?
I da li ima smisla,
razasute brojanice u čisla
sad nizat nova
i molit oprost božjeg blagoslova
za grehe, što ne mogu da se peru,
za stroj i za strojara,
što jedan drugog žderu?

O, imalo bi smisla,
prikupljat izmed horde
one duše gorde,
što mogu smeti,
što znadu hteti,
što vid im ne zamrače
nikakva zdanja što ih sami grade,
i što su i više i što su jače
od svega onoga što same rade.
Da podignu se vitezovi novi
Svetoga Groba
razapetog i sahranjenog Duha,
od koga blagu reč nadglasa
fanfara dogmi, škrip sistema,
mašina lomot, tutanj bombi, urlik masa
što para uha.

U boj da krenu za spas novog roba,
za iskupljenje
najsramnijeg svih do sad robovanja:
kad oruđu se svom sam njegov tvorac klanja,
potčinjajuć mu sve svoje življenje.
Na barjak, boje kao nebo plave,
da novo geslo stave:

„Celina lepša od svakog je dela,
jači je čovek od svakog svog dela,
od svake igre vredniji igrači.
Upravljač voď je kola, ne kočači.
Čovek je iznad svake svoje vere.
Lekarije sve samo su zbog leka;
sve ljudsko i svi ljudi — zbog čoveka".

KULA BARBARIGO

Stihovi ove grupe su iz kraja leta god. 1937.

BANALNA BALADA O ROMANTIČNOJ KULI

Mletački providur, konte Barbarigo,
na odbranu grada tu je kulu digo;
sada je zakupi skriba Barba Mile,
da tu mir uživa i doziva vile.

Kuli je svejedno; ova kula vita,
zubata i mrka, baš mnogo ne pita
tko je drži, ona za svakog junaka
spremna je, za konta ili vilenjaka.

Nevolja je samo zbog jedne joj mane:
obla je i jaka tek sa jedne strane;
od kruga tek pola: spram mora tvrdina,
a spram pozadine zjapi joj šupljina.

Braniti te može od morskih gusara,
al ne čuva leđa od gradskih gomnara.
Dok je grad branila i nju su gospari,
al za vilenjake tko da sada mari?!

Skriba je bez tradicije, on je i bez pređa,
mir mu gradski ljudi napadaju s leđa;
s morske strane nema s kime vojevati,
tvrdu stranu gradu kako da obrati?

Šta će? Kune: „Proklet konte Barbarigo!
Šta si samo pola kule tu podigo;
šta i stražnju stranu ti ne zaokruži?"
I skriba presvisne, po kuli se pruži.

Građani odneše leš jednog ludaka
pod brdo, na groblje lepih belih raka.
Trnom bodu srce toga vilovnjaka:
to je jako dobro protiv vukodlaka!

Familiji skribe poslali su račun;
metnuše na kulu staru dvostruk kračun;
na nju više nikom ne da glavar mesta;
samo barjak stavlja — kad je kakva festa...

U VETRU NA KULI

Gol golcat na kuli visokoj se šetam,
na suncu i vetru. A bura je jaka.
Ne vidi me niko, ja nikom ne smetam,
tu pod modrim nebom sa nešto oblaka.

Od najmanje promaje nazebem lako,
pa kišem i suzim i glava me boli,
a ovde na kuli, gde duva baš jako,
uživam gologlav i bokova golih.

Raskišem se od tek pritvorenih vrata,
od kolena golog, nepokrite glave,
od lošeg vazduha, od gnjecava blata,
od mraza, od južine i od mokre trave.

Al ovde, na kuli, od ove visine,
od sunca, od oblaka i burnoga dana
što celog me šiba i sa sviju strana,
u telu osećam sve više topline.

O kulo, o vetre, o sunce i zrače;
visino, vedrino i beli oblače:
vi žarite, šibajte sa sviju strana,
na kuli ću stajat gol čitavog dana.

A večeri tihe i noći zvezdane,
bez sanja ću tvrdo da snijem,
sa mlečnoga puta ću snagu da pijem
i jači ću ustati zora kad svane.

NOSTALGIJA

Sam... Sam u čitavoj toj pustoj kući.
Okupan rujem zalazećeg sunca
razgaljen stojim, kuli sa vrhunca
posmatram dan u moru umirući.

Umire dan. Čar sutona silazi
na grad, na kraj, na more i — u mene.
Silazi mir u krv a san na zene,
dok vetra ćuh se oko glave mazi.

Horizont zadnji sunčev trak pokosi
i proždre, more crveni, naježi.
Stegnu me nešto, trže i razneži,
planu, pa ganu, diže i zanosi.

Leteći nisko čiopa pijuče;
kiša će; zov sa mora neki ori;
zaplače dete; sat izbija; huči
već vetar. Mene nostalgija mori.

U toj me uri sutonskog čeznuća
za tihim domom žuđenje obuze;
aveću kula, kletvom prazna kuća
učini mi se; obliše me suze.

I bežim s kule na obalu bučnu,
i tražim društvo ma kakvo, ma koje,
i zapodevam raspru neku žučnu,
ljut što sam sam, bez nečeg što je moje...

O ponoći zavitla škontradura,
pa stotinama gromova zagrunu.
Prolomilo se nebo. Svetla udunu.
Tek pred zoru sve raščistila bura.

S izlazom sunca opet sam na kuli.
Bez oblaka je nebo. More modro peni.
Svežina kožu ježi, a lice crveni.
Sa burom i u meni sad opet arslan tuli.

I bi mi — opet teško od ove snage nove:
šta s njom da počnem sad, sred puste kule ove?
Kog snaga da izljubi, kog bes da isprebija?
Pa i kroz dan me muči i opet — nostalgija...

KONKURENAT SA GORNJE KULE

Nad mestom je brdo, na kome su jednom
Englezi, s Napoleonom se goneć po morima,
podigli tvrđavu s kulom na sredini.
Sada je brdo parkirano borima,
a kula je skloništе nekome bednom
ludovu Toniu, kome se čini
da je gospodar kanala i mora,
pa sve znat, videt i nadzirat mora.

Toni je nekada nešto i učio,
radio čak i u nekoj pisarni,
nešto je čitao, mnogo se mučio,
pa je pronašao: neblagodarni
poso i ljudi su. Kuću napustio,
u sebe ušao, sav se zapustio.
Svet mu se rugao, svet ga je psovao;
on — kulu zaseo, carstvo osnovao,
pa sad nadzirava, gazduje, caruje,
čupav i garav; a kad mu ko daruje
kapu, il cipele, bolje odelo,
sve on ukalja, podere, tek jelo
uzima i za „bella vista"
ubire taksu od retkih turista.
Domaći se smiju, a stranci se čude
i plaćaju — bojeć se lude...

Pod večer silazi Toni do mesta,
videt da lađom tko sumnjiv ne dođe,
videt dal sigurna svaka je cesta;
pa ob noć opet do kule pođe
i tu — dalje vlada,
u zanose pada,
sve crnji, garaviji,
i sve prljaviji;
naslednik silnih Engleza;
jači no svi Napoleoni;
bogatiji od samoga Kreza,
Car Toni.

To moj je konkurenat sa višega brda,
i vladalac moćnije kule
s puškarnicama uskim po strani.
Izmako je dalje od krda,
jer za njega svi smo mi — nule,
a on od svih bliži — nirvani.

I gledajuć sa moje kule,
na obali, kod gradskoga placa,
na kulu mog jačeg takmaca,
osećam:
na putu do neba
se ne sme stat u pola puta;
tu vredi tek jedna maršruta:
kad počmeš ludovat,
do kraja ludovati treba...

NA ODLASKU

Ja ću te poneti sa sobom
prastara kulo, — i s tobom
ići ću po svetu čitavom.
Tom pokolenju ću mlitavom
stavit te posred vašara,
da me spasavaš od kramara,
izdižeš iznad žabara;
sred ove mlake
da stan za junake
imam, na tvome vrhuncu
ležeći mirno, za dana, na suncu,
puštajuć atove mašte da jezde
nebom, a noću da ronim med zvezde:
danju visoko, visoko u noći,
pun tihe vedrine, pun sunčane moći.

Da, svakamo, svakamo tebe ću nosit,
kad ovde, na tebi, uzidanoj tvrdo,
ne mogu da ostanem. Sad sam ponosit
pa ne mogu već da se vraćam med krdo:

naviknuh na tvoju visinu,
naviknuh na neba dubinu,
naviknuh samoći sred ljudi;
bez čista vazduha zabole me grudi.
Bez tvoga grudobrana zubatog,
bez tvojega aloja glogatog,
bez kaktusa sočnog igličaste kore,
bez ruže, karamfila i bez ružmarina,
bez sleza i kapra i bez mahovina,
bez guštera hitrog i kornjače spore,
bez sunčanog izlaza, podneva, zapada,
svih mena oblaka, svih sutonskih boja,
bez morskog plavetila, bez orkanskih napada,
bez lađa što plove, bez lebdećih galeba,
duša je moja,
ko ptica bez neba, ko prosjak bez hleba...

Pa kada već moram da selim,
o, kulo visoka i tvrda i jaka,
da od tebe se ne odelim
svud tebe ću sa sobom nosit,
da svoj mogu danju da stojim ponosit,
a zvezdanom nebu bit bliže za mraka.

Kroz život svoj krst svak na leđima svojim
na Golgotu nosi svoju;
ja neću da svojim se krstom znojim,
ja rađe ću poneti kulu moju,
da igram sa njom svoju partiju šaha
i gutam figure; na njoj ću bez straha
u gužvi života neustrašivo stat,
i davati svima — šah mat.

Da, kulu ću sobom u život poneti,
i mesto na krstu se dat razapeti,
umirat ću rađe vrh njene visine,
od sunčane žestine,
od munje i olujine,
od ponoćne tišine...

ČASOVI SREĆE

Stihovi ove grupe obrađeni su uglavnom 1938 (Beograd). Nekoji motivi ranijih datuma („Na vrbi", „Detinje oči", „Tišina u buci", „Putovanje", „Pomirenje") dok su nekoji i ranije obradbe („Zbor", Chicago 1917, „Svest", N. York 1915 „Mir", San Diago, Kalifornia 1916).

NA VRBI

Šesnaest leta. Vreme od poleta.
Na obali reke, na granama vrbe
što se nadvi jako nad vodu, od pruća
savih ležaj, kao gnezdo, pa za leta vruća
bežeć školske sate, tu ležeć, poeta
svetskih školu učih, čitajući srdžbe
Prometeja, jad Sofokla, Komediju Aligiera,
Fausta, Byrona, Puškina. Slušah glazbu sfera
prisluškujući žubor vode pitome Korane,
kad zanosi i lelija niske vrbin-grane.
Gutah reč, ideje sam goneto;
a sve divno bilo, golemo i sveto.
I sve sam osećao: ovo Bog sam reče!
Kroz duh stvaralački ovo večnost teče!
U njoj Život trepti kao ovo lišće
vrbe ispod mene nad njom nadvijene.
I srce se širi i srce se steže:
plovio sam mlečnom stazom vaselene...

DETINJE OČI

U beli svet gledaju očice deteta
široko otvorenom veđom bez trepeta,
sa zenom dubokom ko bunar sa dnom
negde u drugom svetu; u pogledu tom
su semenke i klice svih htenja i želenja,
čar priča davnine, slutnje budućih življenja;
kroz pogled taj pûpe bezbrojne mogućnosti,
bezgranične prošlosti beskrajne budućnosti;
kroz sjajne šarenice, suzne beločnice,
ko ruke da pružaju, živo trepere
ko otsevi sunca na vodi; ko kola bez kočnice
u svet beli lete rascvetalim poljem bez mere.
Ja zurim u detinje oči, opčaran;
a dete kad đipne i cikne: „Ću konja da jašim!"
ja — nice, da zajaše; grbim se, skačem i prašim;
dok dete me petama bije, ja njemu sam konj blagodaran.
Kad svali se dete, crveno ko mak, posred žutoga cveća,
ispružim se i ja, ko klada, u hlad. Koja radost i sreća!

SAKARAMENAT

Jak čovek, zdrav ko kremen, u punoj muškoj snazi,
ni mek da mnogo mazi, ni krut da divlje gazi,
i žena jedra, sveža, ni račun niti bajka,
sa dražima ljubavnice, a željom biti majka;
zagledaju se, sretnuv se, zavole i zanesu
sa strasnošću bez grča, pa dvoje u vrelu besu
u jedan splet se srodi, u jednom ritmu nađe.
Da l' ima išta ljudskije i zdravije i slađe,
kad čitav svet što izvan njih u bezdan propane,
na oči sunca svetlost, a žar kroz usne plane
i večnost trenom postane, a tren večnosti celom,
krv, nerv i mišić dušom, a duša vrelim telom;
sva muška snaga slije se u suvereni: imam!
a cela raskoš ženina u vir golemi: primam!
To sveti je sakaramenat, jer tu se do dva plana
u život nov produžuju, i novome proleću
kolevku novu spremaju, i novu tku odeću,
pa nebo i zemlja pevaju: Blagoslovljen! Hosana!

TIŠINA U BUCI

U sveta najvećoj metropoli, u rata
najcrnjim danima, kad sve se rušilo;
u ružnu kvartu dima, smrada i blata,
sred urnebesnog bučenja što glušilo;
u krugu čeličnih i čovečjih mašina
sam, stran u onom tuđem Babilonu,
u malo sobče, tesno ko kabina,
zatvorih se i tu mi — snaga klonu.
Zebući zebnjom samoće i straha,
sav u se uđoh, stežući se, pa se
po zakonu kontrasta, od jednom oglase
u meni onda ritmovi — odaha.
Ne izlazeć, ne jeduć, ne dižuć se,
isteravah teskobu rvajuć se
sam sobom — praveć stihove, do kasne ure.
Kad nađem izraz, formu, srok, figure,
osetim sreću najaču u zanosa tišini,
u centru svoga svemira — gluh buci i mašini...

PUTOVANJE

Putovanje je moja najintimnija radost,
putovanje je sladost neprestanog otkrivanja,
putovanje je bežati žabokrečine gadost,
putovanje, to najbolji je način za smirivanja.
Putovanjem ja lečim rane
što laktanja u gužvi mi zadaju;
na putovanju može da se i stane,
al svaki put u — nekom drugom kraju...
U vazduhu, na lađi i u vozu,
ja glumim uvek mrzovoljnu pozu,
uživajuć kad od svih se izdvojim.
Najlepše mi kad sam na premcu stojim
dok vetar kosom vije, oči lepi,
pa što je jača struja, to mašta više buja.
Oh, što su oni časovi mi lepi,
kad prži sunce, il goni oluja.
Na putu kad sam i kada se kreće,
najlepši moji časovi su sreće.

POMIRENJE

Uvredi me! Za srce me ujede!
Unizi me! Potvori i obruči!!
Preote muku mi! On krivac moje bede!
Uskipih gnjevom i zelen od žuči
ko luk se napeh sa otrovnom strelom.
Zub za zub! Smrvit! Stvorit ga pepelom!
Razbešnjen, nošen ogorčenja valom,
zaustavih se tek pred — ogledalom...
Je l' to moj dušmanin?! Vukodlak?! Ogledalo
ću šakom probit! Al, stani budalo!
Karikaturu svoju videć — u smeh glasan
pretvorio se za čas sav moj gnjev opasan.
Smeh nervozan s početka, pa sve više od srca,
sve zdravlji, veseliji grohoće i sve grca,
pa čisti me i miri. Od onda svako malo
ogledalom se lečim. Po jedno ogledalo
dušmanu svakom šaljem, ogledalom ga bijem,
svoj pos'o mirno radim i od srca se smijem...

SVEST

O, šta je sitan život i kako malocen,
i cela povest ljudska i čitavi planet,
i žarko ovo sunce i sav njegov sistem,
i čitav zvezdan svemir i celi ovaj svet;
u meni večnoj pinuće sve sitno je, to znam,
al pipam se i pitam: pa šta sam tek — ja sam?

Zar sam ja ništa? Ništa? Ta to mi miso ledi!
I tko tu miso misli — šta u ništa svršava?
Il ja sam svet jedini? Al šta tad život vredi?
I odakle taj san, što mislim da je java?

I spoznah: skretnica sam na putevima Svega,
unakrsnica svih sam protimbi, ja sam — Svest.
Bez Sveta nema Mene, bez Mene nema Njega,
po Njemu Ja postojim, po Meni i On jest.

I Duh i Tvar se toče baš evo, gle, krozame:
mrak struji svetlu, svetlo se probija u mrak;
ja poput senke rastem u svetlosti bez tame,
beskrajnim mrakom jurim ko silnog svetla trak.

Baš tako. I ne žalim da živim i da mrijem,
ni tren ni večnost više ne zadaju mi strah,
najsitniji sam onda kad večnost u se pijem,
a najjači sam onda kad spoznam da sam prah.

Jest, svih svetova ja sam i stvaralac i stvor,
med prošlim i budućim ja bivanja sam tren,
nijekanja i vere iz božje ruke čvor;
I od saznanja toga ja sam preporođen;
Ja, žarište što Ništa je a krozanj teče Sve,
Tren večnoga života što nikada ne mre.

ZBOR

U febri, u groznici hudoj
pred narod sam skočio ja,
da gomili prozborim ludoj
reč od dobra i reč od zla.
U gomili jednako klica
i seme što medom će cvast,
i otrov što krv joj golica:
dobrota i pakost i strast.

Ja, zboreći sve više gorim,
izgarajuć trulež u kres;
pa mazim, i bodrim, i korim,
sad šapat, sad gromoran tres.
U bezdan joj crnu se bušim,
unoseći svetlost u mrak,
i tamjana dimom se pušim,
ekstatično ploveć u zrak.

U meni i masi svest tamni,
a bruji sve silniji glas;
i diže nas osećaj slavni,
i nosi nas duh raspojas.
Ja kličem: „o vi, o, da znate
što žar ovaj jača me vaš".
A gomila viče: „O, brate,
o, proroče, apostol naš!"

Da, prorok, da, apostol, ljudi,
jer Mesija, On, to ste — vi.
Bog dolazi kroz vas i sudi;
svi Bog smo, kad jedno smo svi.
I za to vas kupim i zborim,
kovitlajuć duše u vir,
da iskru u požar razgorim,
u beskrajan razaspem šir.

Moj govor je molitva moja,
vaš poklič je zvonova glas;

naš zbor sveta služba je, koja
je žrtva i slava i spas.
i vera se vraća od tog;
nov život nam od nje sad raste,
Reč razgoni oblake tmaste,
pa bivamo — kao i Bog.

O narode, srećo i brigo,
o gomilo dobra i zla!
Ti, plamen što nebu se digo,
ti, klada što pade na tla!
Čuj! Orgulje bruje iz hrama,
Reč silazi sada na nas;
prebivati će među nama.
Na kolena! Dolazi Spas!

Spas, koji smo čekali davno,
al ne znasmo za što je spor.
Mišljasmo da doći će ravno
ko jedan Glas, a on je — Hor.
Spas novi, spas bratstva i mira
ko kvasac kroz gomile vri,
a sporo se Reč inkarnira,
jer Telo joj — to smo mi svi!!

MIR

Mir. List na palmi šušti i šumi zelen bor.
Mir. Nečujno se leptir kroz topli vazduh šeta.
Mir. Diše plavo more i sanja mermer-dvor.
Mir. Sunce topi kamen, a tropsko cveće cveta.

Mir. Umor dušu roni u dubok grobni san.
Zamire srce i um vitoperi. Mir, mir.
Mir. Sveti mir se šeta kroz sanjiv đulistan.
Sve blagim snom zaspiva. Mir, mir, mir.

Mir. Čudne sanje sanjam. Ne bunite me. Mir.
O ljudskim pokoljenjima. Ne bunite. Mir, mir.
O stvaranju, stvorenjima. Ne bunte. Mir, mir, mir.
O Stvaraocu nepoznatom. Mir, mir, mir, mir, mir.

IGRARIJE

Svi stihovi ove grupe su iz proleća i leta godine 1917, pisani u Washingtonu i New Yorku.

POEZIJA

Na brdu dvor. Stil gotike.
Ko da je stari manastir.
Oko njeg zuj, šum, letnji pir.
Bič sunca. Dah erotike.
A dole, pod njim, mirno
poleglo more širno.

U takom dvorcu nekom,
što šuma ga zasenila,
na humku, vrh zelenila,
na travnom sagu mekom,
od žarkog sklonjen leta
odmara se poeta.

U veče mesec, pauk tih,
po granju drvlja stara
srebrnu mrežu čara,
pa na nju hvata stih po stih,
kako ga pesnik sanja,
a s mreže rima ozvanja.

VIZIJA

Jutros rano sunce kroz oblak proviri,
pa me dremna grunu obesno pod rebra,
i zali mi oči mlazom sjajna srebra,
te povrati dušu što se — povampiri.

Celu noć su crne mučile me sanje;
bilo mi ko zmiji što je u procepu.
Al u jutro sunce jednu sliku lepu
na oči mi baci i ozlati spanje.

Bilo ko na putu, na palubi lađe;
a kapetan, što me do vrh premca dove,
tu sve nešto čara i iz mora zove,
dok mlad lik iz pene pred lađu izađe.

Tad na horizontu sunce se zažari,
svetlokrug zablista oko one glave.
To me oslobodi od noći i strave
i ceo dan duša sad o tom sanjari.

KANTILENA

A evo i opet mi pesma navire
u pero, i opet je pišem;
nu to je tek da mi se nervi umire,
i da mogu lakše da dišem,

jer čekajuć sreću ja dah svoj susprežem,
pa srce mi grudi probija,
a pevajuć jedro na križu rastežem,
da barku po talasu njija.

I njiše se lepo na hrptu valova,
širokoj po pučini plovi;
a puna je raskoši plovidba ova,
i sretni su časovi ovi.

I lakše se čeka, kad ploveć se njiše
i njišući lepo se sanja,
jer srce tad bije sve tiše i tiše,
dok jeka od rima ozvanja . . .

EROS

Evo me! Obilnom rukom
nudim ti darove svoje;
s oštricom strelom i s lukom
dođoh do tarabe tvoje.

Čekam! Gle! pune darova
voćke su! Segni za rodom!
Ne puštaj sreća da ova
s prezrelim otpadne plodom.

Ne plaši mojeg se luka.
Uzimaj darove zrele.
Sagnjiju l', ova će bruka
paliti jače od strele.

PELUD

Sred mog vrta
razno cveta
cveće.

Leptir mašte
s ove bašte
leće
pun peluda
i pun čuda.

Daj pripazi!
On prilazi
cvetu
što se širi
i što miri.

Štetu
platiti ćeš,
ako nećeš
znati
svome cvetu
otvorenim,
mirišljivim
laticama
tog leptira
sebi
zvati . . .

ČAR RAZBIJENE LAĐE

Ti nisi nikad znala što je igra smela,
ti nisi nikad znala krv što može vrela;
sa ukotvene lađe sa sidrom usred kala,
poletit nisi znala ko galeb povrh vala.

Val privezanu lađu daleko jače tuče
no laku, što ga seče i hrptom mu se suče;
podigni sidra teška, razapni bela jedra,
kljun neka reže vale, svež zrak nek puni nedra.

O, šta je krasno plovit po beskrajnosti mora,
daleka tražit kopna, ostrva zlatnih dvora,
pa ma ih nikad naći, al nosit uvek sliku
u duši, sve dok brod se ne nasuče na siku.

A kad se lađa slomi, kroz penušavu tresku
osluškuj glas sirena što vrebaju na pesku,
i mir će u dubini beskrajnog silnog mora
bit zadovoljstvo sreće, mir usred — zlatnih dvora.

U BESANICI

Mutno nebo. Umor. Čama.
Veče kunja nujno.
Srce tuče
jedva čujno...
Iz kuta se u krug suče
Tama.

Bono zvono upokojno
zvoni monotono.
Noć dohodi;
bdenje zdvojno
mesto sna za ruku vodi
Čama.

...Gle ga! Onde! Grdna glava!
Crni Mačak... Prede...
Žute oči
kroz mrak glede.
...To se grbi, ježi, koči
Strava...

PONORNICA

I opet mi otežalo pri duši,
pa neka mora muči me i tišti,
i steže prsi i u grlu guši.
A u dnu srca ko da nešto vrišti.

Ja ne znam šta je, ali dah mi staje;
oko mene sve ko da nešto pada.
Pa tajac. Strah. Pa ko da pseto laje
i u noć tuli, il da netko jada...

Ja ne znam reći pravo što me muči,
ja samo znadem, domišljam se samo,
da crn sam ponor, u dnu čijem buči
podzemni slap i srlja — bog zna kamo.

SIGA

Mi smo ko podzemna voda
kroz krš vapnenast što milji,
da kao kaplja sa svoda
prokaplje tamnoj u špilji.

Kapat će, praveći sige.
Dno će i svod da se spoje.
Hoće. Ne vodimo brige.
Al — sige vekove broje...

BLAGODARNOST

Bilo je leto
i suša i žega;
u polju pobesnilo pseto,
a ptica u šumu bega.

U ptice je bilo
oslabilo krilo;
nisko leteći se rani
oštroj o grani.

A sunca sjalo,
ranu je žgalo:
blaže ne umije;
još će i pticu da ubije...

Duhu oblaka
bilo to žao;
pred sunce je stao,
pa kišom proplaka:
sunce zakriva,
ranu umiva.
Oživljava ptiče
i opeta krilima miče.

Već leti, pa ćurliče:
„Makni se nadmeni oblače:
ne smetaj
i dalje se otšetaj!"
Pa drsko i sve jače:
„Neću senke, neću kiše,
hoću do sunca
i više..."

NEMIRI

Stihovi ove grupe su iz raznih vremena: „Bista" i „Duša" iz god. 1916 (London), „Sklonimo se" i „Parsifal" iz 1916 (New York), „Vaga" i „Idem" iz 1917 (New York), „Tri zmije" iz 1926 (New York), „Strah od ure" i „Vraćanje sina razmetnoga" iz 1938 (Beograd).

BISTA

To da sam ja?
E, pa da...
Moje lice je to,
i dobro i zlo,
i tuđe i moje.
Tu sve crte stoje
što ih život i san,
što ih noć i dan,
što ih prilika svaka,
volja i slabost,
tuga i radost
u dušu ureza i lik.
Trag mržnje boja
i svakoga praštanja,
trag zbilje i maštanja,
to — bista je moja.

Al — zar i spomenik?

Zar ovo sam Ja?
I takav da ostavim spomen?
Tu smesu od dobra i zla
da Sebe nazovem?!

Ne, to nisam Ja!
Vajaru, ta gledaj i reci.
Ja neću splet crta da moga portreta,
taj pečat života i rez njegova dleta,
moj bude spomenik!
Ja volim da ostanem — bezlik:
dim što će da nebu se puši
kad spale se tela ostaci;
čist osećaj, blag ton u glazbi
što zujat će deci u duši.

Vajaru! Ti kip ovaj razbi,
a onda — i crepove baci...

DUŠA

Dvadeset jeseni, pitomih proleća,
sunčanih leta i studenih zima,
drač gusti čistim jalovih stoleća
na njivi našoj, gde mnogo ga ima.

Stidljivo, ženski, u kut se je sklonila
Duša, u raboti da mi ne smeta.
Niti je kukala nit suze ronila,
nemo se sklonila od buke sveta.

Tiha, ko ljubav kad mre neizuštena,
čekaše: hoću li opet je zvati.
Bila je sama u domu, napuštena;
čime se tešila — tko će to znati?!

Nije mi srce od tvrdoga kamena,
bilo mi često sirotice žao,
al ja sam mislio da nemam vremena
s njom da se bavim i — nisam je zvao.

Tad — planu Rat. Zemlja pameću šenula.
Pa kad za onoga sveopćeg loma
odneo vihor i krov moga doma,
otkrih Lepotu što skrita je venula.

Mnogo oslabila; nije što bila je;
grudi joj klonule; pala ramena;
al bila još lepa i dobra i krila je
u oku suzu — za bolja vremena.

Od tada što volim je, o što je milujem,
Nju, opet nađenu, Nju, dragu sanju;
od onda opet ja pevam i vilujem,
prolećem cvetam na — jesenjem granju.

Grebuć po njivama našega bezdušja,
nikad ne pročistih beskrajnu draču,
ali od Nje sve u novome svetlu sja.
Krv dobih čišću, a i snagu jaču.

SKLONIMO SE

Našao sam pogodno skrovište:
tu ćemo mi da se sastanemo!
Zastro sam sva okna, zapreto ognjište;
u izbi je mračno i nemo.

Šutit ćemo nekoliko dana,
i nedelja, možda i meseci;
slegnut će se krvca razigrana;
mislit ćemo — o sebi i deci.

O deci što će sad iza nas doći,
da ne budu ko mi, il još luđa;
jer što im u toj porođajnoj noći
taj život u peharu krvi nuđa?

Oluju, koja useve povalja,
poplavu, koja domove podrova,
kaljužu što je blatna krv okalja,
i bunar što ga žuč i leš otrova.

Slušat ćemo, pomrčinom slepi,
zujat kobi budućih vretence,
cedit ćemo u života zdence
sve što ikad dušu nam okrepi:

nadu, veru, sunce, vaseljenu,
zanos, pravdu, istinu, slobodu,
sve što uvek večnu ima cenu,
sve što drži bistrom izvor vodu.

Ne! Sunovrat ovog divljeg leta
ne može se više da zakoči!
Za — Sutra, kroz dim i polom sveta
tražit ćemo kompas, prati oči...

VAGA

Danas posle podne prevrto sam mnogo
moje stare tuge, moje nove jade,
stara zadovoljstva, nove moje nade;
stavljao na vagu i merio strogo.

Smućenome od tog nezahvalnog posla,
još mi teže bude, zabole me glava,
videć kako sve se lepo izravnava,
pa mi jedna mučna miso na um došla:

„Kad jedno i drugo podjednako teži,
biće da u meni sve upored — drema,
jedno drugo veže, žive snage nema."
Od bleska te misli kosa se naježi.

„Čemu balansirat?" — tajni glas mi šane,
„Tjeraj svoju volju, ko što drugi rade;
silu silom kreši, ne brini za jade;
zub za zub izbijaj, ranu daj za ranu!"

Zavre krv, a vaga skoči i ožive.
Al na srce ko da neka suza kanu,
pa ko ulje miri krvcu u orkanu,
i ko trak sunčani goni magle sive.

I bude mi teško i bude mi žao,
što sam ma i na čas s moje vage pao.
Nu gle: ona suza glavu olakšava
i vaga se opet — uravnotežava.

PARSIFAL

I opet ovo tmurno nebo;
i opet ovi kišni dani;
i vetrovi razigrani,
i gromovi i uragani.

Na časove se, kroz oblake
pojavi sunce, kratko sije,
pa opet se za oblacima
u neku gustu maglu skrije.

Zar uvek ovo tamno nebo,
i uvek ovi kišni dani?!
I nikad sunca duga mira,
ni smirna leka bolnoj rani?!

Nezaceljene naše rane
krvare od sto starih zala,
i ko Anfortas mi smo novi
u staroj priči Svetog Grala.

Ni krv svih palih mučenika,
ni jauk predugih trpljenja
ne okajaše grehe naše.
Treba nam „Čuda otkupljenja".

Al gde je Čudo, da ustavi
nad glavom novog Parsifala
ranocelno mu koplje sveto,
živohran vrati Čar-sjaj Grala?!

I, lavski jak, a čist ko dete,
gde junak znalac proste duše,
od naših strasti da ne plane,
da vrêd zaceli gadne rane?!

Da bude opet vedro nebo,
da budu opet svetli dani;
u ćuh da se prometnu vetri,
u jagnjad grom i uragani.

IDEM

Gle, opet zatreptaše živaca strune,
I bojim se da im ne prepuknu žice.
...Potpaljene pod sobom ćutim lagune,
a u krvi nemire selice ptice.

Uskosih se i opet. Trgnut se mora
iz ugodnih omama pitomih gnezda,
poleteti opet ko galeb vrh mora,
ko kresnica, križajuć puteve zvezda.

Sa bolom se praštam, a krećem s čeznućem.
Nit prediva tanka, što poče se presti,
zamrsih, pokidah, pa bacih vreteno!

Al ipak, na putu ka mutnom budućem
dragoceno blago ja nosim u svesti:
Svu prošlost u tebi, o ti, — moja seno.

TRI ZMIJE

Daj mi smirenje, o Gospode!
Jer ovo će zlo da se svrši!
U čvorove nekakve spleli se nervi,
krut obruč je mozak moj stego,
izbleđela krv mi po žilama klizi,
na grudi je kamen mi lego.
To let moj sputava, to krši!

U moje se grudi skrile
tri različne volje, tri razna stremljenja
i raspoloženja.
Tri guje u klupko se svile;
međusobno dugo se bore
i meni — sve gore i gore!

Ja kukam i vičem:
„Ta dosta, vi zmije!
Ne mogu, o prîje,
da mislim, da radim,
da mrzim, da ljubim;
energiju trošim i vreme gubim
ne služeć ni đavlu ni bogu.
U žučnost je prešla silina,
u otrov milina!
Izmirte se, prîje;
umirte se, zmije!"

„Gle!" — javlja se prva, —
„Ta na što se jadaš?
Ja znam te i znam šta ti treba!
Znam srce što pali i jača,
ni pred kim da ne preda!
Ja hoću da ti moć i slavu
izvojštim i na tvoju glavu
položim lovor borca i krunu vladara,
da svladavaš i — vladaš.
Al, evo što ti ne da,
što te izjeda,
što pravi bunu!
Ne možeš doći
do slave i moći,
dok na srcu ti guja Šaren-Varka
i guja Briga-Pokućarka."

„Čuj!" — viknu druga, —
„Ja vilinskog sam roda,
ja nosim ključe nebeskih dvorova,
ja ravnam pesmom hiljadu horova,
dah cveća je moj log!
Ja želim da ti budeš mladi bog,
iz sebe nove svetove da stvaraš,
ne da se biješ, krviš i razaraš!

Al, evo što ti ne da,
što te izjeda,
što pravi bunu!
Ne može da se leti,
ne može da se stvara,
dok u srcu ljuti je Poskok
i Briga što zamara."

„Stani!" — će treća, —
„Strašna je prva, lažna je druga!
Kome ćeš da vladaš, kuda da se penješ,
dok ispod sto briga stenješ?
Radost je kratka, muka je duga,
a srce ti nije već mlado,
ni dovoljno jaka ti pleća!
Već smiri se u svome krugu
i prepusti deci da uzjaše dugu.
Ja neću da guta te vir,
ja pružam ti — mir!
Al, evo što ne da,
što te izjeda,
što pravi bunu!
Za dane stare
ne spremi ništa u hambare
dok ove mir tvoj kvare."

„Aj, dobre ste, prije, ni jedna zla mi nije,
pa kad ste dobre, odašta ste — zmije?"

A svaka više: „Nisam, nisam bila,
ja istom ovde postala sam ljuta,
kad ove su se tako širit stale,
iz mirna da bi kuta
mirnu me isterale."

„Aj, sve ste dobre i verne ste sluge,
kad sa mnom svaka sama gospodari;
nu jedna drugoj kad posao kvari
u jed se med pretvara,
a vi u zmije.

Ja treba da izbacim dvije!
Al — koje dvije, koje dvije?"
Daj me nadahni, o Gospode,
da ove se muke rešim!
Da čvor se živčani razmrsi,
krv sveža poleti kroz žile;
da kamen mi spadne sa prsi,
krut obruč sa mozga se digne,
da opet se vedro nasmešim!
Ti nađi, Ti sudi, Ti reci,
Ti iz moga isteraj srca
dve guje, ma koje!
Da nestane boja;
da jedna, ma koja,
u miru produži
da služi!"

I javi se Gospod i reče:
„To tvoji su posli, jer tvoji su gosti.
Nu reći ću, kad si me zvao:
Sve tri daj izgladni, isposti,
isteraj ih sve tri.
Ni jedne ti ne budi žao!"

On reče, al — jao!
ja jošte ni jedne ne makoh,
ni jedna izgladnjela nije.
Boj dalje se bije,
produžava — pako...

STRAH OD URE

Još dete, u sedmom letu, ušuljah se, pod veče,
u velik zvonik crkve mog primorskog mesta.
Oko ure se baveći čas brže mi proteče
i zvonar, ne videć me, zaključa, pa ga nesta.

Kad pade mrak, ja tapkajući siđoh niza stube,
pazeći da me šetalice ne udari trak.
A doli — vrata zaprta. I mrak. Ja stisnuh zube,
ustavih dah. A sat — sve: tak-tak, tak-tak, tak...

Naježuren od straha se počeh opet penjat.
Al gori počelo je nešto se pokretat,
i teški uteg spuštat se i ura poče stenjat,
o zvon udarat bat, a sova se komešat.

Zakuko sam zbog šetalke i onog teškog bata
i škripanja i stenjanja i udaranja sata.
Al kako — vreme smiriti? Šetalku zaustavit?
Dal' uže rezat utega? Kotače li zaglavit?

Šćućurim se i čekam. A ura, usred mraka,
uznemireno i svirepo, od teže teška bata
uzdiše, hripi i mozak mi turpija: taka, taka!
a zvono srce plaši — bijuć svako četvrt sata.

U krajnjem očajanju, nutarnji glas mi šanu:
„Uzađi iznad sata, uteci iz tog kuta!"
Dvaput se penjem, silazim, tek uspeh treći puta:
pod zvonove sam pao bez daha. Tu mi odlanu.

Daleko dole, potmulo, sa šetalkom i batom
se ura jedva glasi, al svakim četvrt satom
zvon brujanjem me gluši i jato golubova
me plaši, a još više nakostrušena sova.

„Ti umrešl" — mi strašan glas u uho tad zadreči.
Ja počmem zvono njihati, sve jače, dok zaječi.
Istrča svet i otac i mati. Stade vika.
Tad zvonar me je izneo bez svesti iz zvonika.

Od sata sam se spasio. Al ognjica me srva.
Odležah dugo, dugo. Obećah: Nikad više
uhodit vreme neću. Kad snaga dođe prva
i zvonar došo i pričao je svašta. Pa će tiše:

„Šta ćeš u tornju? Dole je mrak a gore bura!
Ti sam si zvonik najlepši, a srce ti je ura.
Glas tvoj je zvono. U sebi svi svoje vreme imamo;
ni mamit se, ni sklanjat se od njega ne moramo."

I — slušajuć ga, zaspo sam. Pa još i danas snijem.
U sate već ne virkam, u tornje se ne krijem.
Svog srca bilo slušajuć njim svoje vreme brojim,
kloneć se ura i tornjeva, jer njih se i sad bojim...

ČEKANJE SINA RAZMETNOG

Već dugo se mučim, ko zmija
u procepu kalana štapa;
uklješteno srce se svija,
zagušena miso se džapa.

Dvoumim, u trajnoj napetosti,
u tajcu grčevitog stanja,
na krstu — bez spasa i svetosti,
ne grešeć, a pun okajanja:

Da l' raspet se dat, glupo i nakazno,
il streljati druge iz luka?
Neozbiljno pucati na prazno,
greh ubit, promašiti bruka.
Ni dobar ni zao, a bijući
boj Boga i Đavla u glavi,
i srca krv lijući,
sve pitam: tko u me ga stavi?

I najposle — umor donese rešenje:
„Taj procep — pocepaj.
U odahu traži spasenje.
Razuzlaj se, lezi i — čekaj!"
— Da čekam? Al na što, na koga?
„Ni na šta, ni dobro ni zlo.
Tek — boj izmed đavla i boga
izbaci iznutra — na spoljašnje tlo.

Pa u tebi mir kad zavlada,
ko dana o prvom svanuću
na razini morskoj tišina,
dočekaćeš povratak tada
u slavi i srca ganuću
svog Sebe, svog — razmetnog sina,
kog pusti da u svet pobeže
ostavljajuć dušu ti — praznu.
I od tada — tebi za kaznu
ta borba se u nju zaleže.

Zlopatiste oba, na veliku štetu:
on — tuđin u tuđemu svetu,
ti s — tuđima u svome domu.
Al kada se vrati
svoj svomu,
ne smeš više nikada dati
iz Sebe svom Sebi,
da nikada opeta ne bi
da padneš u bruku, da mučiš tu muku
o lavu i vuku, o streli i luku."

Sad čistim svoj dom, goneć đavla i boga,
da u njemu učinim mesta,
i gledam da l' praši već cesta
od vraćanja razmetnog sina se moga...

»ŽALBA ZA MLADOST«

„Kažu da orao, kad je star, leti tako visoko
da izgori svoje perje i priroda dozvoli da se
opet podmladi tako da padne u duboku vodu."

Leonardo da Vinci: Manuskript H.
u Institutu (Paris).

Od stihova ove poslednje grupe, „Radost" je ranijega datuma (New York, leto 1917), a svi ostali su iz jeseni 1937 (septembar—decembar).

RADOST

„Za jedan časak radosti
Hiljadu dana žalosti."

Da, jedan časak radosti
preživljuje sve žalosti.
Ne briše l' čas uživanja
sve muke isčekivanja?
O, jedan trenut sreće
je blesak cele večnosti!

Ne, sreća nije trajanje;
što traje to je umaranje.
Čas, trenut jedan srećan,
on jedini je večan:
u njemu bola nestaje,
u njemu vreme prestaje.
Bol — porod i krštenje,
a radost — vaskrsenje!
Tko nebo viđe samo tren
za sve je veke posvećen;
sa smeškom muke podnosi,
kroz pako nebo pronosi.

Za jedan polet mladosti,
za jedan časak radosti,
za jedan trenut sreće
za jedan trenut večnosti,
ne tisuć dana žalosti:
sto tisuć leta žalosti —
sto tisuć leta radosti.....

KORNJAČA

Baka mi priču o kornjači pričala:
„Tri leta je na vrh stepenica stala.
„Bi, ne bi li sišla" — je nožicom pipkala,
dok nije niza stepenice pala.

I rekla je kornjača: „Žurba je prokleta!"
pa glavu i noge u koru uvukla."
„ „A za što je pala?" " — „Jer ju je povukla
preteška joj kuća što mnogo joj smeta..."

„A gle!" — ja se hvalim — „ja po tri preskačem
skaline i lagan ne mogu da padnem,
da glavu razbijem, da nogu uganem,
a kad se i udarem — ne plačem".

I dete doraslo do zrela čoveka.
A šta to vrh stuba sve stoji i čeka,
ko kornjača ona iz bakine priče?!
I šta se domišlja i šta se ne miče?

BORE

Znanac, davno neviđen, me srete, dugo gleda,
pa udvorno me pita: „A, da li si već deda?"

Odbrusih tvrdo: „Ne! Al nešto gore:
krštenicu kad sav svet lako čita
iz tvoga lica svake bore,
pa niti za praunuke ne pita..."

Razumeo me znanac, al se nevešt čini,
pa reče: „Da, za deda si još premlad, pa — izvini."
Ja njemu: „Hvala. Poslom sam. I žurim. Ne zameri."
On: „Z bogom. Žurim i ja na — krštenje nove kćeri."

Idući kući bilo mi ko da me sav svet gleda
I pita: od čeg bore ti, kad nisi još ni deda?

REAKCIJONARAC

Na moje preveliko čudo i veliko zaprepaštenje
večeras sam doznao, jadan,
da buržuj sam sitan i gadan,
i reakcijonarac, što ne zna značenje
dijalektike;
još drži se etike;
čak veruje, možda, u Boga,
a ako to ne, za svet svakako nije,
tek za — utopije.

Ja strašno naivno i prestaromodno
u društvu sam mislio bit radikalan
govoreć za pravo i ljudske pravice,
i društvo novo blagorodno;
i bijah uveren i bio sam stalan,
i pred najnaprednijim osvetlat lice.

„Sloboda i pravda, istina i lepota;
saradnja, harmonija, čoveštvo, dobrota;
jednakost i bratstvo i svih zadovoljstvo;
mir, radost i progres i ljubav, spokojstvo;
i takma, ne borba, ne rat, ne ubojstvo;
i vernost i čast i viteštvo i čojstvo..."

Al: „Dosta" i „Stani" — tad grmnuše glasi
i reski i hrapavi, tenori i basi:
„Starinska romantika sentimentalna,
patetska retorika, prazna, banalna,
naivna se praveć — reakciju krije,
narkotik za roblje, štit za krvopije."

Prepadoh se, mislim: ja novih ne čitam
doktrina,
i možda ja doista živim od samih starina.
„Pa šta mesto toga?" — prostodušno pitam.

„Sloboda i pravda? — Da, za nas i naša;
ne za druge, a ponajmanje za one
što frazom omamljuju, a bičem nas gone.
Lepota i istina? — Kod punih čaša!

Čoveštvo, dobrota? Kukavstvo i mekota!
Jednakost i bratstvo? — Ne priznajem skota!
Saradnja, mir, progres? — Interes i borba!
Za sve zadovoljstvo? — Preplitka je torba!
A vernost i čast? — Ako možeš podvali!
Viteštvo i čojstvo? — Kad možeš raspali!"

Ja slušam i slušam, ne mogu se snaći
u haosu ovom cinizma i doktrina.
Ne znam što je gadost, a što tek gorčina;
što levo, što desno ne mogu pronaći.
Ne znam što je rug, a što uverenje,
što surovost, a što trpljenje.
Tek znam: nepopravljiv sam sentimentalac.
Tek vidim: sudbina da ipak je jarac;
da buržuj sam, starac i — reakcionarac.

BABLJE LETO

U jeseni sunce. O, što volim sunce
s proleća i leti, a tek u jeseni!
Išo blatnim poljem, hvatao vrhunce,
ničeg nema što će sunce da zameni.

Snašam ciču zimu, žegu i britku buru,
al ne magle i kiše teške jugovine.
Volim zoru, podne i večernju uru,
al me hvata jeza s blede mesečine.

Već s proleća rano, kadagod zažmurim,
slika sunca i mora blistava zablješti,
a jeseni sive u danima šturim
i najlepša pesma mome uhu krešti.

Sad od paučine što vazduhom plovi
mrežu pletem i po nebu je razmatam
i kao što gladan pauk muhu lovi
sa tom paučinom bledo sunce hvatam.

Kada više nema proletnjega sunca
ni letnjega žara, podneva bez seni,
u blatnjavu ravan silazeć s vrhunca,
i to „bablje leto" još je — leto meni.

JESENJA NOVELA

Šetao sam kuda nisam davno
šetao u jesen kada lišće pada,
davno, — kad je jošte tako slavno
mirisao miris vina mlada.

Bilo ono vreme simbolizma,
modernizma, sentimentalizma,
penušavih, šarenih mehura,
htenja, vrenja, poleta i bura.

Krajinama boje bakra i zlata,
nije išla tužna jesen blata;
u gradu i kleti, Bakha, mladog boga,
orio se pean duha vinovoga.

I sad opet istim ulicama
šetam ispod istih kestenova.
Tu me srela, usred mojih snova,
stara znanka. Šetala je sama.

Davno smo se prvi puta sreli,
drugujući bez intimiteta.
A sad, zbog sentimentaliteta,
taj nas kasni susret razveseli.

Ćaskali smo o svačem i svemu
i šetajuć došli izvan grada.
u razgovoru, čas živu čas nemu,
ne primetiv da već sumrak pada.

Sa granja lišće padalo je zlatno,
a iz ježina divlji kestenovi.
Dođoh u tugu, pa započeh: „Blatno
vreme je ovo. Gde su mladi snovi?

Mi starimo, a kakova su deca?
Da l' bolja il' gora od nas? Kako žive?
Da li će izić iz te magle sive,
il' će i njima koleno da kleca?"

Saslušala me moja pratilica,
ironija joj stegnu usta fina,
pa pod ruku me prime i vedra će lica:
„Mošt ostavimo deci, starim stara vina!

„Mlad svet se više danas u rečima ne gubi,
iživljava se vedro i sve bez kerefeka.
A mi? I — „jesen", „lišće" i „šta će reći ljudi".
Ah, ceo taj naš život — petljanija je neka!"

Nasmijah se. I ona se nasmije
i reče: „Dosta šetnje! Imam vrući
čaj za prozeble od te poezije:
dopratite me lepo — kući"

Ja pogledah je. Ona se okrene
i stade, a i ja sam stao,
pa rekoh: „Dobro! Mogu da zapene
i stara vina. Neće vam bit žao?"

I krenusmo. Nu bilo živih reči
sve pomanje, a pričanje sve tiše.
Od same želje da se — jesen leči
sve teže nešto moglo da se diše...

A pred kućom smo zastali. Tu pao
na njenu glavu jedan list je žuti,
a jedan kesten tvrd je meni dao
po glavi udar što mozak zamuti.

Tu pred kućom smo stajali ko ptice
na stresi kišom prokisle i —ništa!
Umesto reči — dva zbunjena lica,
sve onoga zbog jesenjega lista,

što dirnu u njoj neki sentimenat
i stavi pred nju sve neke dileme,
zbog kestena što moj temperamenat
olabavi kad lupi me o teme.

I ona će: „Ostavmo i to — deci."
„Da", — rekoh ja — „i ostanimo sveci!"

I tako jesen, koje smo se sreli,
nas tako i — odeli:
na umirenje moralista,
za šalu humorista,
a sve to zbog onoga kestena tvrdog
i onoga žutoga lista.....

ČEKAM DA MI OPET PONARASTU KRILA

Čekam da mi opet ponarastu krila,
pa da letim kao nekad.
Je li to moguće? Hoću l' dugo čekat?
Ili mi je vrana već mozak ispila?

Nu, zar nismo dugo bili — gusenica,
pa samoživ prelac, a sad čaurica,
da se iščauri iz nje lepirica?
Život teče, samo menja svoja lica.

Jeste, u čauru ja se sad upredam,
u čauri novo ruho da dobijem,
i verujem tvrdo i već sebe gledam
kako ću se jednom da iz nje probijem.

Svejedno je kako li ću dugo čekat
da mi opet ponarastu krila.
Ubih vranu što mi mozak pila.
Ipak opet jednom letit ću — ko nekad...

STARIM

Starim!
Dugo stražu stražim.
Gde su mladi?
Smenu tražim.
Čekat mi dojadi!

Tu, pod bedemima
mnogo starih ima.
Na bedemu malo
straža je ostalo.
Ono dole — trulo, oronulo,
stražu već ne čuva,
mudro se naduva,
i u lonce gleda — šta se kuva.

A mladi su — poljem raštrkani,
kao besprizorna, napuštena deca,
u ludilu besnih, il u hropcu mrca,
niti nasmejani, niti rasplakani.
Baština im cela: praznina, gorčina.
To je sve što deci toj smo ostavili.
Zlo je ovo od nas. Mi smo krv prolili,
anemiju deci svojoj ostavili.

Starim!
Gde su mladi?
Šta da tu još čuvam
carstva moga pokolenja
deran „zid kitajski" — u doba letenja!
Šta se tu još muvam?
Materialom starim
nov se svet ne gradi.
Gde krv naša pade
i s njom naše nade,
tu naš vek je presto.

Red je — čistit mesto...

USAMLJEN

Primi me, mladosti,
primi
u krug tvoje radosti;
u tvojoj nabujaloj plimi
da isperem gadosti,
da ogrijem se u zimi
te užasne starosti
što dušu mi ledi
sa burama hladnim što duvaju
od tih ledenjaka
što drugovi moji su sedi
i što se još okolo muvaju
a ne mogu ići bez štaka.

Jer srce je moje još živo,
ne mrznem od vlastitog leda;
al moja je velika beda
i meni je krivo,
što mrznem od leda vrsnika
skamenjena duha i dosadna lika;
iz njihova kola
prorok lažan,

a gladan
kod njihova stola.
Ja znam što će svaki da zine!
Preživanja stoke sam sit
i gutanja vlastite sline.
Ja hteo bih usred slobode
svežije vode
sa novoga vrela pit.
I bežim.
I bežim i bežim na dan,
iz zadušljive jave — u san!
Sam, sam, sam...

Bez pravoga društva, bez pravoga doma:
za starije — lud,
jer to mi je ćud!
Za mlađe tek stup što ostade od sloma.
Za sebe
razmetani žar
srca što zebe
i stareći svat, koji ne zna bit star...

O, primi me mladosti,
primi
u krug tvoje radosti,
da obesti tvoje u plimi
isperem sve gadosti,
da otmem se još jednom zimi
te užasne starosti,
što dušu mi ledi,
na grbači sedi
ko žig generacije,
ukrućuje mozak bez nove vibracije.

Ti meni se rugaj i smij;
u lice me bij
i viči mi: Ecce profeta!
Ne smeta!
Al primi me, primi
i — zgrij!

A ja ću se povuć u kut
i nećeš me čut
i bunit te neću.
A najveću sreću
osetit ću onda, kad podigneš bunu
na one što živi i pre groba trunu.
Kad tvoja se podigne vika
na sve naše bruke
i nove i stare,
i uzmeš u vlastite ruke
i čekić i nakovanj, sukno i škare,
i vesela lika
odgovornost punu za sutra;
ko Simeon Sveti u sav glas ću reći:
„Tu Spasilac je, njemu hvala i dika!"
otiću unutra
u zadušne rake
i mirno leći,
duše lake,
do svojih vrsnika.....

ODVRATNOST GROBA

I.

Sveće
i cveće.
Lampioni i hrizanteme;
i uvek iste teme:
„I svi ćemo tamo",
i „neka u miru počiva",
i „bio je dobar" i „da je sad živa".
I uzdasi, suze;
po spomenicima izlivi Muze.
I cveće i sveće.

Tramvaj za tramvajem,
i auto za autom u dugome redu;
i poplava naroda čitavim krajem;
mravinjak živih nad krtinom mrtvih;

i u svečanoj tuzi zaborav na bedu;
i šetnja i rendez i u gužvi poznanstva;
i malo ko sabrano ćuti.
A lišće pada i kesteni žuti,
i nebo se propisno muti...

Plamičak od sveće
na vetru trepeće,
dok drugi se guši
i goreti neće u vosku tečnom:
Iz stenja se nit dima puši,
iz doline smrti — životu večnom.
I dim sa grobova
nad grobištem koprenu širi,
pa gust, težak tišti,
svest muti, te igraju nadgrobna slove
pred očima; u ušima sviri,
ko bolesno dete da vrišti...
Tu meša se smrad gasolina
i ljudskoga znoja,
i oštar vonj luka i kiselih vina
i masti i loja;
i pudera prašak i zadah parfema
i razgovor svesvetskih tema
se kupi i sliva u duši, ko u spužvi.
Siroma i bogat, star i mlad, u gužvi
se prepliću kao u kakvoj osmozi
svih mirisa, boja, svih klasa
i svih karaktera,
svih misli, osećanja i glasa,
interesa i vera,
u ovoj psihozi
ovolikih svećica palenja
i samozadovoljnog žaljenja.

II.

U ovom ovako zamućenom vazduhu
i u mom duhu
se nešto zamrači:

ja postajem drugojači
i srce mi bije jače
i meni se već — plače...
Osećam težinu življenja;
da l' za to što amo sam bliže
drugačije gledam te križe?
Da l' za to i moj žižak treperi,
jer nestaje ulja i stenja
i svaku kap ima da meri?

I tešim se:
Grob i spomenik!
I netko ga čuva i redi
i nosi u pameti lik.
Pa to nešto vredi!
I — smešim se...
Da, nama će svima bit drago
kad ovde ćemo ležati
i nećemo trebati bežati
kuda mu drago.
I ljudi će dolaziti,
na grobove nam paziti...

Pa sve da to nam neće
već čuti gluho uho, videt oko slepo,
te sveće i to cveće,
ah, to će ipak biti — tako lepo...

Al — trgnu me gromorno
pevanje hora,
što nad grobom nekog prvaka
i bučno i sonorno,
s petlovskim glasovima tankih tenora
i roktavim basa, sve hvatajuć zraka,
žalopojku u čast mu poju.
To tera omaglicu moju.
I s drugih strana: pesme gromoglasne,
od groba do groba. Slave se časne
mučenika narodnih seni;
bar jedan put svake jeseni.

Isplatilo se živet
i radit i stradat i — mret!
I poći pod zemlju,
da tako te slavi taj svet,
i da ostatke mesa i mrlje krvi
po kojoj živ si bio
i kojom svoje bojeve si bio,
u zemlji jedu crvi;
a nad njom cveće,
i sveće,
i ovi ljudi braća.

Ne, ne! I svest se moja meni opet vraća.

III.

Ne, ne u Mrtvi Grad,
da dišeš večno večni smrad.
Ja ne trebam cveće,
i šta će mi sveće,
da škiljavo gore
pa bedno da se gase.
Ne trebam ja pijane base,
ni tankodrečeće tenore.
To sve je — rugoba.
Ja uopće — ne trebam groba!

Ne, ne!
Kad dođe zeman da se mre,
na lomaču sa mnom!
da — razgoneć mrak — moje uništi telo,
jer staro i slabo, ni za koje delo,
jer vatra sve čisti, a iz vatre dim
sa zemlje u nebo se diže ko krin...

Il, ako bi u krematorij me slati
familiji preskupo bilo da plati,
tad pred smrt ću na put, ja sam, pa na more;
na pučini ću da mi žile otvore,

pa bace u vodu, da ona me kupa,
grob dublji no u zemlji rupa.
Taj grob će bit širok ko večnost,
so morska je čisteća tečnost,
u njoj telo ne gnjije,
a mir dna sve pokrije,
sve nemire smiri, ko neumitna kob.
Divan, dubok, nepoznati grob...

Kad je telo iz ljubavi žara
proizašlo nek u vatri izgara!
Kad kroz bure se probi i bol,
mesto crva da grize ga sol!
Da se digne, ko dim, u visine,
il da tone u najveće dubine.
Samo ne da nad njim netko mora
da po dužnosti plače i kuka!
Samo ne da nad njim pesme hora
spomen slave!
Samo ne da ispred tupa puka
govornici — gnjave.....

Što bio sam — bio;
što bit ću to — bit ću!
Moj san što sam snio
sav ostaje u mojemu biću.

I tako, rodbino,
ne kopaj mi grob i ne kupuj parcelu.
Spomenika ne treba da gradiš;
ni cveća da sadiš;
ni sveća da pališ;
crninom da žališ.

A — pošteđi, sudbino,
od pesme i reči na opelu...

MLADOSTI, VODI...

Vodi, o mladosti, vodi!
Al ne po svakodnevnoj modi,
što stvaraju cinici stari,
već po srcu živu, što žari,
po veri u sebe i u pravo,
što daje ti — sutrašnji dan,
što pripada tebi;
po pravu što ima sve zdravo,
da svoj put odabire sebi,
ostvaruje vlastiti san.

Vodi, uravnjuj i gradi!
Al — gradi,
ne kradi
iz starijih zdanja
pregnjilele grede,
iz sumnjiva znanja
fraze, što više ne vrede;
i ne ruši ništa u prah
zbog toga što nečeg te strah.
U opće ne ruši što i samo pada
od onog što niče i raste i buji
od tvojega rada,
što strada i onako već u oluji
što mah tvojih krila ju stvara,
što u prah se samo obara.

Taj polet
    i zamah
        i jar
tvoj neka je bič;
ne mržnja i zluradi kvar
i neartikulovani krič.
I sama da stvaraš si gesla,
razapinješ jedra i hvataš za vesla,
i kormilom da ravnaš sama.

I nikad da tama
ti ne bude majka,
već čarobna bajka;
ni otac da ne bude žuč,
već visoko podignuta luč.
I ne slušaj nikog nit ikome služi,
do svojemu sutra;
i samo se onim okruži,
samo se onom oduži,
što izlazi iz tebe iznutra.
Ne puštaj sumnjičavu glavu,
da oštricom cepa i mrvi i deli,
već po srcu delaj, što greje i celi
obuhvata svet i sve stvari
rumenilom ružnim žari.

Vodi, o mladosti, vodi
po veri u sebe i u pravo,
što daje ti sutrašnji dan.
On pripada tebi.
A danas i jučer,
prepusti ih samima sebi
i sanjaj svoj vlastiti san,
i uzmi svoj vlastiti smer.

MILAN MARJANOVIĆ

Rođen je 12 maja 1879 u Kastvu, u vreme narodnog buđenja i prvih narodnih borbi u Istri, u kojima je njegov otac Vinko živo učestvovao. Očeva majka bila je seljakinja iz okolice Kastva, a očev otac financ, rodom iz Segeta kod Trogira. Majčin otac bio je iz Reke, od ugledne familije De Emili, rimske provenijencije, a majčina majka iz Omiša. Milan Marjanović, seleći se s ocem po Istri, učio je osnovnu školu u tri jezika: u hrvatskom u Veprincu, u talijanskom i u nemačkom u Pazinu. Nižu gimnaziju je polazio na Reci, višu u Karlovcu i u Zagrebu, a godine 1898-99 trgovački kurs u Pragu, gde je slušao i Masarykova predavanja. Od godine 1900 se posvećuje isključivo literarnom, publicističkom i novinarskom radu.

U božićnom prilogu karlovačkog „Svjetla", godine 1894, štampana je prva radnja M. Marjanovića i od onda je redovno pisao u tom listu sve do 1902, a istovremeno i u brojnim drugim revijama, kalendarima i novinama. God. 1896 je pokrenuo đački litografirani list „Zajednica" u Karlovcu, a god. 1897 i 1897 izdavao je u Zagrebu sa Cihlar-Nehajevom i A. Milčinovićem đačku reviju „ Nova Nada", organizujući đački „nadaški" pokret, koji je stvorio osnovicu i dao glavnu masu onoj naprednoj generaciji, koja je kasnije unela u hrvatsku literaturu modernizam, u društvo socijalnu orijentaciju i kulturnu naprednost, a u politiku realistička shvatanja ali i aktivnu borbenost.

Marjanović je isprva radio samo na đačkim i omladinskim pokretima i na literaturi, kao glavni kritičar hrvatske „moderne" i propagator naprednih misli, pišući bezbroj članaka, ocena, prikaza, studija i polemika u čitavom nizu hrvatskih, slovenskih, srpskih i čeških časopisa. Od godine 1902 počeo je učestvovati i u narodnopolitičkim borbama, zajedno sa Stjepanom Radićem, Ivanom Lorkovićem, kasnije Supilom, Smodlakom i drugima, te je bio jedan od prvaka napredne omladine i napredne stranke a i jedan od glavnih publicista hrvatsko-srpske koalicije. Najveću političku i novinarsku delatnost pre rata razvijao je godine 1903, kao jedan od glavnih aktera u narodnom pokretu protiv režima bana Khuena, kad je bio i u Beču, vodeći kampanju u svetskoj štampi i kad je posle Supila preuzeo redakciju „Crvene Hrvatske" u Dubrovniku; onda za vreme stvaranja „rečke rezolucije" i koalicije,

kad je radio sa Supilom u „Riječkom Novom Listu", a kasnije u „Obzoru", koji je zajedno sa Cihlar-Nehajevom reorganizirao u prvi veliki informativni list na slovenskom jugu, sa dva izdanja dnevno, noćnim i podnevnim; onda za vreme režima bana Raucha, aneksijone krize i veleizdajničkih procesa, uređujući sa Vilderom, Lorkovićem i Schlegelom „Pokret", organizujući i ovoga puta obaveštavanje svetske štampe, izdavajući malu ali veoma popularnu reviju „Zvono". U tome vremenu su štampani u zasebnim knjigama njegovi veći radovi: „Narodni Pokret godine 1903 I i II" (Dubrovnik 1904). „Iza Šenoe. Dvadeset i pet godina hrvatske književnosti" (Zadar 1906), „Karijera" Roman (Reka 1905). „Svagdašnjost" Komedija. (Zadar 1905). Prešav u Dalmaciju, uređivao je neko vreme splitsku „Slobodu", izdavao reviju „Jug" i štampao u dve knjige „Književne studije i prikazi". „Jug" je iz Splita preneo u Zagreb obnovivši i „Zvono", dok ne dobi god. 1912 izgon iz Zagreba, doveden u vezu sa atentatom Jukića na komesara Cuvaja, pa pređe u Beograd, da odande kao dopisnik čitavog niza domaćih listova (naročito „Novog Srbobrana", „Obzora" i „Agr. Tagblatta") i više stranih (italijanskih i čeških) izvešćuje o balkanskim ratovima godine 1912 i 1913.

U Beogradu je Marjanović ostao do kraja 1913, te je pored više literarnih članaka napisao za „Srpsku Književnu Zadrugu" veliku i originalno rađenu knjigu „Savremena Hrvatska", a na Reci je izdao manju knjigu „Narod koji nastaje". Vrativ se pred rat u Zagreb, izdavao je veoma prošireni nacijonalistički list „Narodno Jedinstvo" i nedeljnik „Književne Novosti", dok mu nije sa početkom rata bio sav taj rad obustavljen, a on sam konfiniran u Kastvu, pa interniran u Ljubljanskom Gradu i najposle zatvoren kod sudbenog stola u Zagrebu.

Početkom proleća 1915 pozvan je u vojsku, ali je krajem aprila prebegao u Italiju, da postane članom Jugoslovenskog Odbora u Londonu, s kojim je onda radio u Parizu, Londonu i Ženevi, organizujući urede štampe. U oktobru 1915 krenuo je kao delegat Odborov u Severnu Ameriku, gde je vodio propagandu i organizovao narodni pokret najpre iz New-Yorka, onda iz Clevelanda, obilazeći kolonije naših iseljenike u svim krajevima Amerike, dok nije početkom 1917, kao voditelj centralne jugoslovenske kancelarije, prešao u Washington. Početkom 1918 godine pređe u Južnu Ameriku, gde je ostao do kraja rata, pošto je obišao sve važnije kolonije u četiri južnoameričke države. U Severnoj Americi je izdao seriju od deset propagandnih knjiga, od kojih je pet sam napisao, a u Južnoj Americi je krajem 1918 izdao

veliki zbornik „Obnova", sa programskim člancima o budućem planskom obnovnom radu u Jugoslaviji, kao i knjigu pesama „Via Crusis".

Vrativši se posle svršenog rata preko New-Yorka i Pariza u Zagreb, u martu 1919, pokrenuo je nedeljnik „Obnova", a zajedno sa mnogim prijateljima i vanpartijsku organizaciju „Narodna Obnova", koja se međutim nije održala usled nabujalog partijskog života. Uređivao je i jedan tečaj „Savremenika", organa Društva Hrv. Književnika. God. 1902 učestvuje u pokretanju „Slobodne Tribune", kao što i kulturnih i političkih klubova tzv. „srednje linije" i drži kroz više godina čitave serije predavanje iz područja kulture, literature, organizacije rada, historije, umetnosti i mistike u Zagrebu i u svim većim mestima zemlje. Tada je izdavao seriju knjiga „Vid", u kojoj je objavio radnju „Okultizam i esoterija" i originalne filosofske refleksije „Četiri evangjelja religije relativnoga". U nakladi Hrv. Štamp. Zavoda izašla je njegova veća studija „Vladimir Nazor kao nacijonalni pesnik". U zasebnoj knjizi su izašli njegovi članci „Naučna organizacija rada".

Godine 1923 pošao je Marjanović opet u Ameriku, kamo je polazio i sledeće tri godine, organizujući u 10 američkih gradova velike izložbe radova Ivana Meštrovića, kao što i izložbe naših umetnika u Philadelphiji i u New Yorku. U Americi se je bavio i teatarskim i filmskim pitanjima, te je u tome vremenu napisao više pozorišnih dela, od kojih je jedno, „Tlavata", davano u proleću g. 1926 na engleskom jeziku u New Yorškom „Triangle Theter"-u 36 večeri redom, pa je to bilo prvo delo našega autora koje je prikazano američkoj publici. U Zagrebu je g. 1929 prikazana još 1925 napisana komedija „Besposlen svet", a dve druge drame („Fra Ginepro" i „Colonel Duty") su štampane u književnim časopisima.

Pošto se je početkom 1928 vratio u Zagreb, Marjanović je, na poziv A. Štampara, za Školu Narodnog Zdravlja organizovao filmsku higijensku propagandu i centralni filmski laboratorij, te je izradio i nekoliko kulturnih filmova, baveći se time i kasnije, kad je sudelovao u organizovanju prvog većeg domaćeg preduzeća za produkciju nacijonalnih i kulturnih filmova, „Jugoslovenskog Prosvetnog Filma" u Beogradu, i kad je bio za vreme od dve godine (1932-33) predsednik Državne Filmske Centrale pri Ministarstvu Trgovine, koju je on sam organizovao. U aprilu 1929, na poziv Pok. Kralja Aleksandra, postao je Marjanović šefom novostvorenog „Centralnog Presbiroa" u Beogradu, koji je organizovao iz nova i na najširoj bazi i vodio četiri godine, sve dok se nije razbolio, bio duže vremena na raspoloženju

i najposle u proleću godine 1934 pošao u penziju. Od onda je živio neko vreme u Zagrebu, a sada živi u Beogradu.

U prvim godinama posle povratka iz Amerike nije Marjanović mogao publicistički i literarno mnogo raditi, ali u kasnijim godinama, kad je bio opet slobodan, vratio se je literarnome radu. Priredio je više dela iz narodne historije i literature; u nakladi „Jugoistok" u Beogradu štampao je g. 1937 veću monografiju o Stjepanu Radiću; redovno je saradivao sa mnogim većim i manjim člancima i studijama iz naše novije literarne i političke prošlosti u beogradskim revijama „Javnost" i „Krug" i držao mnogo radio-predavanja iz tog područja. Sada uređuje polumesečnu reviju „Vidici".

Najveći deo radova Milana Marjanovića je razasut po revijama i novinama, a samo mali deo je otštampan u knjigama. Popis svih njegovih članaka išao bi u hiljade, ali broj knjiga jedva da broji dva tuceta.

U ovoj su knjizi štampani izabrani stihovi Milana Marjanovića iz vremena 1915—1938 i to delom iz jedne njegove ranije zbirke „zapisaka u stihovima", koja je bila krajem svetskoga rata štampana pod napisom „Via Crucis" u Južnoj Americi i ostala skoro posvema nedostupna i nepoznata našoj publici i našoj kritici, a delom između onih novijega datuma, još nigde ne objavljenih. Izbor i raspored je od autora.

Od 92 pesme štampane u ovoj knjizi 35 ih je uzeto iz spomenute knjige, a 57 su posvema nove i još nigde neobjavljene.

Knjiga „Via Crucis 1915—1918" bila je štampana novembra meseca g. 1918 u Jugoslovenskoj Štampariji, u Valparaiso, Chile, kao rukopis, u 200 primeraka, u velikom oktavu, na pergament papiru i u luksusnoj opremi. Posvećena je bila „Mojoj maloj Nadi i mome malome Branku" pesmom „U noći" (N. York 1-XI-1915). Sadržavala je XXIV stranica autobiografskog predgovora, pisanoga u Clevelandu, (U. S. A.) decembra 1916, te 112 stranica sa 53 pesme podeljene u VIII grupa.

Od 200 primeraka ove knjige oko 40 bilo je podeljeno raznim licima i udruženjima u Južnoj Americi, pošiljka od 80 primeraka za Severnu Ameriku se je izgubila i propala je, dvadesetak primeraka je autor podelio raznim znancima i biblijotekama u Jugoslaviji, pedeset primeraka je kao bibliofilski raritet rasprodala godine 1920-24 knjižara Breyer u Zagrebu, a desetak primeraka se još nalazi kod autora, tako da se može reći da ta knjiga uopće nije bila u prometu, niti je došla do ruku našoj publici i našoj kritici.

U toj knjizi su bile štampane sledeće pesme, od kojih su ovde otisnuti masnim slovima naslovi onih koje su ušle u ovu sadanju zbirku:

U noći. — **Sa čuđenjem Vi ćete madam.**

I. **How are you.** — Getsemani. — U dvoumici. — **Iz staroga u novi svet.** — Mučenica. — Kukavica. — Mi smo. — **Parsifal.**

II. **Geneza.** — **Bista.** — **Grešnici.** — **Duša.** — Svemirski rat.

III. **Dva diva.** — **Mirna noć.** — **Beskrajnost.** — **Bezdan.**

IV. Zidanje Skadra. — Sentimentalna ljubav. — Pobednik. — Kraljevi. — Na Soči. — **Pesma moga naroda.**

V. **Wild West.** — **Nevada.** — **Golden Gate.** — **Pacifik.** — Cvetno groblje. — **Fair Tiajuana.** — Svete bašte. — **Mir.** — **Na Sever.** — **Shasta.**

VI. **Amerika.** — **Hurry up!** — **Parada.** — **Ne mogu!**

VII. **Poezija.** — Proleće. — Papir. — **Idem.** — **Avet.** — **Siga.** — **U besanici.** — **Ponornica.** — Pesnik. — **Radost.** — **Eros.** — **Vaga.**

VIII. **Ekvinokcij.** — **Zbor.** — Manu.

SADRŽAJ:

Fragmenat autobiografije 5

Legitimacija 17

MI BUDALE ... ...Rokovi 21
Ritam 22
Šta radim 23
Živa pesma 24
Znam 26
Zvrk 28
Sreća na dlanu 29
Teška glava 30
Kod Nazora 31
Arhimedes 32
Ponuda rada 33
Mi — budale 34

EKVINOKCIJ .. ..Ekvinokcij 39
Grešnici 40
Pesma moga naroda I-III 41
Geneza I-III 45

OKEAN ... ...Dva diva 49
Svetla noć 50
Bezdan 51

AMERIKA ... ...U emigraciji 55
Amerika 56
Hurry up! 56

Parada ... 57
Wild West ... 59
Nevada ... 59
Golden Gate ... 60
Pacifik ... 61
Fair Tiajuana ... 61
Na sever ... 63
Shasta ... 64
Ne mogu ... 65

NA KORDILJERI ... Pampa ... 69
Kameni narod ... 70
Kordiljera ... 71
Rudnik ... 72
Okajanje ... 74

VREME I LJUDI ... Gospa Topovska ... 79
Dva sveta ... 79
Čudna mi čuda! ... 80
Borbeni dromedar ... 81
Svetlost u mraku ... 82
Čovek ... 84
Premudrost ... 86
Veliki i mali ... 88
Katakombe i planine ... 90
Traktat o metodi ... 91
Novi Krstaši ... 93

KULA BARBARIGO ... Banalna balada ... 97
U vetru na kuli ... 98
Nostalgija ... 98
Konkurenat sa gornje kule ... 100
Na odlasku ... 101

ČASOVI SREĆE ... Na vrbi ... 105
Detinje oči ... 105
Sakramenat ... 106
Tišina u buci ... 106
Putovanje ... 107
Pomirenje ... 107
Svest ... 108
Zbor ... 109
Mir ... 110

IGRARIJE ... Poezija ... 113
Vizija ... 113
Kantilena ... 114
Eros ... 114
Pelud ... 114
Čar razbijene lađe ... 116
U besanici ... 116
Ponornica ... 117
Siga ... 117
Blagodarnost ... 117

NEMIRI ... Bista ... 121
Duša ... 122
Sklonimo se ... 123
Vaga ... 124
Parsifal ... 125
Ibem ... 126
Tri zmije ... 126
Strah od ure ... 129
Čekanje sina razmetnoga ... 131

„ŽALBA ZA MLADOST" Radost ... 135
Kornjača ... 136
Bore ... 136
Reakcionarac ... 137
Bablje leto ... 138
Jesenja novela ... 139
Čekam da mi opet ... 141
Starim ... 142
Usamljen ... 143
Odvratnost groba ... 145
Mladosti — vodi! ... 150

BIOGRAFIJA ... 152

BIBLIOGRAFIJA ... 155